

MASTEROPPGAVE

Emnekode: PE323L 1

Navn: Monica Naas Kvalvik
Kandidatnr.: 3

Hvordan beskriver logopedier sitt arbeid med det emosjonelle aspektet ved stamming hos barn som stammer?

Dato: 14.05.2019

Totalt antall sider: 73

Sammendrag

Bakgrunn og formål

Stamming er en multifaktoriell talevanske der emosjonene knyttet til stammingen kan ha stor innflytelse i livet til en som stammer. Vi ser at negative emosjoner knyttet til stamming kan begynne å utvikle seg allerede hos små barn som stammer. Da det er forsket lite på sammenhengen mellom negative emosjoner og stamming hos barn, samt hvordan dette bør arbeides med, ønsket jeg å se på hvordan norske logopeder forholder seg til dette. Formålet med dette prosjektet har vært å belyse hvordan logopeder vektlegger det emosjonelle aspektet ved stamming i sin stammebehandling hos barn. Jeg ønsker å løfte frem logopedenes egne beskrivelser av tanker om, forhold til og arbeid med negative emosjoner knyttet til stamming hos barn. På bakgrunn av dette formulerte jeg følgende problemstilling:

«Hvordan beskriver logopeder sitt arbeid med det emosjonelle aspektet ved stamming hos barn som stammer?»

Metode

Gjennom en kvalitativ, fenomenologisk tilnærming har jeg gjennomført fire semistrukturerte intervjuer med fire norske logopeder. Intervjuene ble tatt opp på lydfil og transkribert. Kvale og Brinkmann (2015) sine tre analysenivåer for intervjuanalyse ble brukt for å analysere datamaterialet og drøfte funnene.

Resultat og drøfting

Intervjuene med logopedene viser at de har en god teoretisk forståelse av hva det emosjonelle aspektet ved stamming er og dets plass i vanskebildet hos barn som stammer. Logopedene viser derimot en usikkerhet i sin vurdering av egen kompetanse på dette temaet, til tross for en klar oppfatning om at de er den beste faggruppen til å jobbe med denne problematikken. Logopedene jobber med stamming og emosjoner hos barn på forskjellige måter, men alle har et fokus på det emosjonelle aspektet i sin stammebehandling. Til tross for ulike behandlingsmetoder har logopedene relativt like målsetninger i behandlingen. Målene dreier seg i hovedsak om å trygge barnet på seg selv, redusere frykten for å stamme og akseptere stammingen sin.

Abstract

Purpose

Stuttering is a multifactorial speech disorder in which emotions related to the stuttering can have a great influence on the life of someone who stutters. We know that negative emotions related to stuttering can start to develop even in young children who stutters. Research focusing on the relationship between negative emotions and stuttering in children, as well as how to treat it, is scarce. This made me want to look at how SLPs approach this aspect of stuttering. The aim of this study is to get an insight into how SLPs handle the emotional aspect of stuttering in their treatment of children who stutter. I wish to highlight the SLPs own description of their thoughts, attitudes and work with negative emotions related to stuttering in children. This has led me to create the following research question:

«How does SLPs describe their work with the emotional aspect of stuttering in children who stutter?»

Method

Through a qualitative, phenomenological approach I have completed four semi structured interviews with four SLPs. The interviews were recorded and transcribed. I've used Kvale & Brinkmann's (2015) three levels of analysis to analyze and discuss the results.

Results

The interviews show that the SLPs have a good theoretical understanding of the emotional aspect of stuttering and its impact on children who stutter. On the other hand, the SLPs show an insecurity when assessing their own expertise on this subject, even though they all agree that SLPs are the most competent group of professionals to work with these issues. The SLPs' treatment methods for children who stutter are different from each other, but they all acknowledge the emotional aspect of stuttering in their treatments. Even though they use different methods in treatment their goals are more similar. For the most part the SLPs are working towards building the child's confidence, reducing the fear of stuttering and accepting the stuttering.

Forord

Da var tiden kommet for å levere masteroppgaven og avslutte tilværelsen som student. Det har vært en tøff og krevende prosess som har styrket meg både som person og som logoped. Min interesse for logopedi og det spesialpedagogiske feltet fortsetter å vokse, og jeg føler meg klar for å utforske hva arbeidslivet har å by på. Denne oppgaven hadde ikke latt seg gjennomføre uten et knippe mennesker som fortjener en stor takk.

Først og fremst vil jeg takke de fire logopedene som takket ja til å stille opp på intervju til denne oppgaven. Takk for åpenheten og ærligheten dere viste, og villigheten til å dele deres erfaringer. Jeg setter stor pris på deres bidrag.

Videre vil jeg rette en stor takk til min veileder, Karianne Berg, som har gitt meg uvurderlig hjelp. Takk for gode diskusjoner og faglig innspill, for støtte og forståelse, og motivasjon i tøffe perioder. Jeg har vært veldig heldig som har hatt en så dyktig veileder.

Jeg vil også takke andre lærere, logopeder og fagpersoner jeg har vært i kontakt med i løpet av denne prosessen. Jeg verdsetter all hjelp jeg har fått.

Til slutt vil jeg takke familie og venner for deres tålmodighet, støtte og oppmuntring. Takk for at dere har hatt tro på meg og på dette prosjektet. Takk til min søster Silje (som også har skrevet masteroppgave denne våren) for gode diskusjoner og innspill. Det har vært godt å snakke med noen som forstår. Takk til Tina som satte av tid til korrekturlesing, tross en travel hverdag. Takk til Guro og Elizabeth som har latt meg lufte mine frustrasjoner og alltid gitt meg nytt pågangsmot. Deres støtte har vært høyt verdsatt.

Jeg leverer denne masteroppgaven med lettelse og stolthet.

INNHOLDSFORTEGNELSE

1	INNLEDNING	1
1.1	BAKGRUNN FOR TEMAVALG.....	1
1.2	FORMÅL OG PROBLEMSTILLING.....	3
1.3	AVGRENSNINGER	4
1.4	BEGREPSAVKLARING.....	4
2	TEORI	6
2.1	STAMMING	6
2.1.1	<i>Hva er taleflyt?</i>	6
2.1.2	<i>Hva er stamming?</i>	6
2.1.3	<i>Personer som stammer – en heterogen gruppe</i>	7
2.1.4	<i>Hvordan stammer man?</i>	8
2.1.5	<i>Årsaksforhold</i>	8
2.1.6	<i>Forekomst</i>	11
2.1.7	<i>Stammeutvikling</i>	12
2.1.8	<i>Stammebehandling</i>	13
2.2	EMOSJONER.....	15
2.2.1	<i>Hva er emosjoner?</i>	15
2.3	HVORFOR JOBBE MED DET EMOSJONELLE ASPEKTET VED STAMMING?	18
2.3.1	<i>Negative emosjoner knyttet til stamming</i>	18
2.3.2	<i>Stamming og sosialisering</i>	19
2.3.3	<i>Stamming og selyfølelse</i>	19
2.3.4	<i>Stamming og psykisk helse</i>	20
2.3.5	<i>Stamming og livskvalitet</i>	21
3	METODE	23
3.1	KVALITATIVE UNDERSØKELSESMETODER	23
3.2	VITENSKAPELIGE REFLEKSJONER.....	23
3.3	FENOMENOLOGISK DESIGN.....	25
3.4	KVALITATIVT FORSKNINGSINTERVJU	26
3.4.1	<i>Utvikling av intervjuguide</i>	26
3.5	UTVALG	27
3.6	INTERVJUGJENNOMFØRING	28
3.7	TRANSKRIBERING.....	30
3.8	ANALYSE.....	30
3.9	STUDIENS KVALITET.....	34
3.9.1	<i>Metodekritikk</i>	34
3.9.2	<i>Validitet</i>	35

3.9.3	Reliabilitet.....	36
3.10	ETISKE OVERVEIELSER	37
3.11	FORFORSTÅELSE.....	39
4	STUDIENS RESULTATER.....	41
4.1	«FOR MEG SÅ GÅR DET PÅ HVA PERSONEN FØLER»	41
4.2	«Å MINSKE DE NEGATIVE FØLELSENE ER ET HOVEDMÅL».....	43
4.3	«NÅR MAN JOBBER MED SKOLEBARN MED STAMMING SÅ MÅ MAN JOBBE MED EMOSJONER.».....	44
4.4	«JEG TROR IKKE AT DET ER ANDRE FAGGRUPPER SOM HAR KOMPETANSE PÅ DETTE.».....	45
5	DRØFTING	47
5.1	«FOR MEG SÅ GÅR DET PÅ HVA PERSONEN FØLER»	47
5.2	«Å MINSKE DE NEGATIVE FØLELSENE ER ET HOVEDMÅL».....	49
5.3	«NÅR MAN JOBBER MED SKOLEBARN MED STAMMING SÅ MÅ MAN JOBBE MED EMOSJONER.».....	50
5.4	«JEG TROR IKKE AT DET ER ANDRE FAGGRUPPER SOM HAR KOMPETANSE PÅ DETTE.».....	51
6	OPPSUMMERING	53
6.1	SAMMENFATNING I FORHOLD TIL PROBLEMSTILLINGEN	53
6.1.1	<i>Hvilken kunnskap og kompetanse har logopedene om det emosjonelle aspektet ved stamming? ..</i>	<i>53</i>
6.1.2	<i>Hva er logopedenes tanker og holdninger rundt det å jobbe med det emosjonelle aspektet ved stamming hos barn som stammer?</i>	<i>53</i>
6.1.3	<i>Hvordan jobber logopedene med det emosjonelle aspektet ved stamming hos barn som stammer?</i>	<i>54</i>
6.2	TANKER OM VIDERE FORSKNING	54
7	LITTERATURLISTE.....	55
8	VEDLEGG.....	59

1 INNLEDNING

1.1 Bakgrunn for temavalg

Først ønsker jeg å begrunne prosjektet mitt i et *samfunnsperspektiv*. Alle mennesker har en psykisk helse (Uthus, 2017). Vår psykiske helse er et bilde på de ressursene vi innehar for å kunne leve et godt liv. En god psykisk helse er viktig for vår livsutfoldelse, for vi har behov for å utnytte våre ressurser og realisere vårt utviklings- og læringspotensial (Uthus, 2017). Til tross for at en god psykisk helse er så viktig å bevare viser undersøkelser en økning i psykiske helseplager hos barn og unge. Dette kan ha noe med at det samfunnet vi lever i, i sterk grad er preget av en konkurranse- og prestasjonskultur (Uthus, 2017). Uthus (2017, s.22) skriver at «*Prestasjon blir nærmest en forutsetning for ikke å falle utenfor fellesskapet*». Å ha en tale- og kommunikasjonsvanske kan gjøre det mer utfordrende å leve opp til disse prestasjonene. Dette fordi hverdagen for en som stammer kan by på stor uforutsigbarhet (Guitar, 2014) og Giddens (1991, referert i Uthus, 2017, s. 23) sier at «*Jo mer komplekst, uforutsigbart og risikofyllt livet oppleves, jo mer det er opp til den enkelte å håndtere, jo større er risikoen for å mislykkes*». Personer som stammer velger ofte utdanning og yrke etter sin opplevde evne til å kommunisere heller enn å følge sin interesse (Guitar, 2014). De kan være skeptiske til å søke på lederstillinger og velger ofte jobbersom innebærer lave krav til kommunikasjon (Sjøstrand, 2017a). Flere går også arbeidsledige (Sjøstrand, 2017a). Dette er urovekkende med tanke på at WHO beskriver god psykisk helse som det å få realisere eget potensial, mestre livet og bidra i samfunnet (WHO, referert i Uthus, 2017). En av hovedårsakene til at mennesker som stammer tar disse valgene er frykten for å stamme, og frykten for å stamme styres i stor grad av de negative følelsene disse menneskene assosierer med sin egen stamming (Guitar, 2014). Derfor mener jeg det er viktig å sette søkelyset på at mennesker som stammer ikke bare trenger såkalt «taletrening», men også har behov for å jobbe med sine emosjoner knyttet til stammingen. For det kan jo tenkes at jo tidligere man begynner å ha fokus på dette, jo bedre kan utfallet bli. Da blir det viktig å se på hvordan dette jobbes med hos barn som stammer. Derfor mener jeg min studie er viktig i et samfunnsperspektiv.

Videre ønsker jeg å begrunne min studie ut ifra et *systemperspektiv*. Det er flere offentlige føringer som ivaretar retten til å få logopedisk hjelp. Hvilken type språk-, tale- eller

kommunikasjonsvanske man har, legger føringer for om det er *Helse- og omsorgstjenesteloven* eller *Opplæringslova* som bevilger denne retten. For personer som stammer vil det være *Opplæringslova* som legger til grunn retten til logopedisk hjelp. *Opplæringslova* kapittel 5 plikter kommunene eller fylkeskommunene å gi spesialundervisning til elever som har fått et enkeltvedtak på rett til dette etter en sakkyndig vurdering (*Opplæringslova*, 1998). Kunnskapsdepartementet har selv konstatert at logopedisk hjelp kan inngå som en del av det spesialpedagogiske tilbudet etter *Opplæringslova* § 1-3 (Norsk Logopedlag, 2016) og § 5-1 hvor det står at vurderingen av opplæringstilbudet i særlig grad skal vurderes ut i fra utviklingsutsiktene hos eleven (*Opplæringslova*, 1998). Her ser jeg utvikling av muntlige ferdigheter som spesielt sentralt. Det lovverket derimot ikke sier noe om er nøyaktig hva det logopediske tilbudet skal inneholde, annet enn at logopeden skal følge elevens individuelle opplæringsplan. Stammering er en multifaktoriell vanske hvor både miljøfaktorer og psykologiske faktorer spiller en sentral rolle (Kelman & Nicholas, 2008). Hvorvidt barnet får logopedisk hjelp med disse aspektene ved stammeringen sin er opp til hver enkelt logoped. Vi vet lite om hvilken plass disse aspektene har i den logopediske behandlinger hos barn som stammer. Jeg ønsker å sette fokus på en liten del av dette, nemlig hvordan logopedene jobber med de emosjonene barna har vedrørende sin stammering.

Således ønsker jeg å begrunne min studie ut ifra et *forskningsperspektiv*. Det har vært forsket lite på stammering her i Norge. Det meste vi har av data kommer fra internasjonale studier. I det siste, derimot, virker det som om denne tendensen har snudd. Linn Stokke Guttormsen avla høsten 2018 sin doktorgrad ved Universitetet i Oslo, hvor hun har forsket på hvordan stammering påvirker barn. Funnene viser at selv veldig unge barn blir påvirket av sin stammering på flere områder, som sosial deltakelse, emosjonelle reaksjoner og temperament (Guttormsen, 2018). I tillegg har prosjektet «Effective Stuttering Treatment (EST)» fått innvilget 15 millioner kroner som skal gå til forskning på hvilket stammebehandlingsprogram som har størst effekt på norske barn (Universitetet i Oslo, 2016). Dette er prosjekter som vil gi oss mye nyttig informasjon om stammering og stammebehandling. Jeg ønsker å gjøre en litt annen vinkling i min studie. Jeg vil se på hva som faktisk gjøres i «felten» og hvilke erfaringer logopedene som arbeider med dette sitter med. Jeg ønsker å belyse dette ved å se på et perspektiv ved stammeringen som ikke har fått så mye oppmerksomhet, nemlig det emosjonelle aspektet ved stammering hos barn som stammer.

Tilslutt ønsker jeg å begrunne min studie ut ifra mitt *personlige perspektiv*. Jeg har en bachelor i spesialpedagogikk og har gjennom det studiet lært mye om hvor viktig tidlig innsats er når barnet møter utfordringer. Det å komme i gang med tiltak så tidlig som mulig er elementært uansett hvilken diagnose/sykdom/utfordring/vanske barnet står ovenfor (Befring & Tangen, 2012). Jeg har lært mye om barns psykologiske og emosjonelle utvikling i tidlig alder og hvordan denne utviklingen kan bli påvirket av vansker barn opplever. Derfor er jeg nysgjerrig på hvilke erfaringer med og holdninger til å jobbe med barn og følelser logopeder sitter med. Jeg valgte å fokusere på barn som stammer fordi emosjoner i så stor grad kan påvirke stammingen hos barnet, og dette er noe vi har lært lite om på logopedistudiet. Dette har rett og slett vekket en stor nysgjerrighet i meg.

1.2 Formål og problemstilling

Formålet med denne studien er å få et bilde på hvilken plass det emosjonelle aspektet ved stamming har i stammebehandlingen hos norske logopeder. Jeg ønsker å belyse hvilken kunnskap og kompetanse logopedene besitter når det gjelder stamming og emosjoner, hvordan de arbeider med emosjonene hos barn som stammer og hvilke erfaringer og tanker de har gjort seg rundt nettopp dette arbeidet. Derfor formulerer jeg problemstillingen min slik:

«Hvordan beskriver logopeder sitt arbeide med det emosjonelle aspektet ved stamming hos barn som stammer?»

For å besvare denne problemstillingen har jeg valgt å stille følgende forskningsspørsmål:

1. Hvilken kunnskap og kompetanse har logopedene om det emosjonelle aspektet ved stamming?
2. Hva er logopedenes tanker og holdninger rundt det å jobbe med det emosjonelle aspektet ved stamming hos barn som stammer?
3. Hvordan jobber logopedene med det emosjonelle aspektet ved stamming hos barn som stammer?

1.3 Avgrensninger

Som nevnt tidligere er store deler av forskningen om stamming og emosjoner fokusert på voksne som stammer. Da jeg har en bakgrunn i spesialpedagogikken, med begreper som «tidlig innsats» godt innprentet, er jeg nysgjerrig på hvordan dette aspektet ved stammingen blir tilnærmet hos barn. På grunn av oppgavens størrelse har jeg valgt å avgrense dette til å gjelde behandling av barn på barneskolen, altså alderen 6 – 13 år. Jeg har valgt denne aldersgruppen da jeg oppfatter at det er en del diskusjoner om de yngste barna blir emosjonelt påvirket av stammingen sin i særlig grad. Jeg opplever derimot en større enighet blant forskere og fagfolk om at barn i skolealder vil kunne oppleve emosjonelle reaksjoner på sin egen stamming.

1.4 Begrepsavklaring

Jeg skal nå gjøre rede for de to mest sentrale begrepene i denne oppgaven; *stamming* og *emosjoner*. Jeg vil gi en kort presentasjon av begrepene slik de er tenkt brukt i denne studien. En mer utfyllende beskrivelse vil komme senere i oppgaven.

Stamming

Jeg har i min oppgave valgt å forholde meg til stamming som en multifaktoriell vanske. Jeg vil bruke Barry Guitar (2014) sin forståelse av stammebegrepet som et grunnlag for å forklare vanskens dynamikk og kompleksitet. Stammeproblematikk består i hovedsak av kjerneatferd, sekundæratferd, samt tilknyttede emosjonelle reaksjoner (Guitar, 2014). Kjerneatferden favner problematikken med taleflyt, altså repetisjoner, forlengelser og blokkeringer ved tale. Sekundæratferden viser til lærte reaksjoner på stammingen. Dette kan være fluktatferd som er taktikker for å komme seg ut av et stammeøyeblikk, eller unngåelsesatferd som er taktikker for å unngå at stamming oppstår (Guitar, 2014). Emosjoner og stammingen eksisterer i et gjensidig påvirkningsforhold. Emosjoner kan trigge stamming og stamming kan trigge emosjoner. Disse tre faktorene i stamming kan vi finne igjen hos alle som stammer, uansett alder, men i ulik grad (Guitar, 2014).

Emosjoner

Jeg har i min oppgave valgt å definere emosjoner ut ifra Tetzchner (2012) og Vikan (2014) sine teorier om dette fenomenet. Emosjoner kan sees på som følelsesmessige tilstander som er

en reaksjon på hendelser eller vurderinger av hendelser (Tetzchner, 2012). De er en samordning av opplevelsesmessige, fysiologiske/nevrologiske og uttrykksmessige komponenter med ulik varighet, og aktiverer gjerne en handling (Vikan, 2014). Det er vanlig å skille mellom primære og sekundære emosjoner. De primære emosjonene er knytte til spesifikke opplevelser, motivasjon og atferd, og er assosiert med universelle ansiktsuttrykk. De sekundære emosjonene blir også kalt sosiale emosjoner fordi de synes å ha sin primære forankring i sosiale relasjoner (Tetzchner, 2012).

2 TEORI

2.1 Stammering

2.1.1 Hva er taleflyt?

For å få en bedre forståelse av hva stammering og et ikke-flytende talepreg er, kan det være greit å ta en kort gjennomgang av hva flytende tale egentlig er. At et talepreg oppfattes som flytende har, i følge Starkweather (referert i Guitar, 2014, s. 7) å gjøre med kontinuitet og taletempo. Temporale faktorer som tempo, rytme, pauser, intonasjon og stress spiller en stor rolle. Å mestre den temporale kontrollen over talestrukturen er avgjørende for å kunne produsere flytende tale (Guitar, 2014). Dette tillater oss å snakke i lange setninger uten anstrengelse. Å snakke uanstrengt er vesentlig for at talepreget vårt skal oppfattes som flytende. Men selv hos dem som har et flytende talepreg kan talebrudd forekomme. Det er nemlig ikke slik at alle former for talebrudd automatisk karakteriseres som stammering (Guitar, 2014) Når man snakker veldig fort eller veldig langsomt, har unaturlig intonasjon eller bruker mange fyllord i talen sin kan dette oppfattes som ikke-flytende tale uten at det regnes som stammering (Guitar, 2014). Det kan være vanskelig å definere hvor grensen mellom normal tale og stammering går, men det kan som regel oppfattes av lytteren i en samtale (Guitar, 2014).

2.1.2 Hva er stammering?

Stammering diskriminerer ikke. Den kan ramme alle uavhengig av geografi, etnisitet, kultur, alder og kjønn (Guitar, 2014). En helhetlig definisjon på stammering er vanskelig å komme over. De fleste fokuserer kun på det talemotoriske ved stammeringen, som for eksempel definisjonen «*Stammering er en talemotorisk vanske som innebærer en ufrivillig stopp av lyd eller luft hos den som snakker.*» (Hoff & Sønsterud, 2017, s. 123), eller definisjonen i ICD-10: «*Talen kjennetegnes av hyppig gjentakelse eller forlengelse av lyder, stavelser eller ord, eller ved hyppig nøling eller pauser som avbryter den rytmiske talestrømmen. Diagnosen skal bare brukes hvis forstyrrelsen er så alvorlig at den tydelig forstyrrer taleflyten*» (Helsedirektoratet, 2015). Barry Guitar peker også på sekundærstammering in sin definisjon når han i tillegg til talebrudd som forlengelser, repetisjoner og blokkeringer nevner «*... a speaker who is stuttering usually reacts to his repetitions, prolongations, or blocks by trying to force words out, or by using extra sounds, words, or movement in his efforts to become “unstuck” or to avoid getting stuck.*» (Guitar, 2006, s. 13).

Norsk Intereseforening For Stammer og Løpsk Tale (NIFS) påpeker at en helhetlig definisjon av stammer må, i tillegg til nevrologi, også inkludere andre elementer som psykologi og miljø (NIFS, 2016).

Folkehelseinstituttet får i sin definisjon med det psykologiske aspektet ved stammer når de i tillegg til å nevne talebrudd sier: «*Vanskene fører ofte til engstelse og usikkerhet for å snakke, noe som kan føre til ytterligere vansker ut over taleflytvanskene. Barnet kan utvikle markerte unngåelsesstrategier for å slippe å snakke*» (Folkehelseinstituttet, 2015). Statped påpeker også den psykologiske siden av stammeringen. I tillegg nevner de miljøfaktorer når de sier at «*Stammering innebærer som regel mer enn talebruddene (...). Opplevelsen av stammering farges i stor grad av tanker, følelser og holdninger. Dette kan virke negativt og begrensende på eget liv når det gjelder deltakelse i f. eks. barnehage, skole, jobb, sosiale aktiviteter og øvrig samfunnsliv*» (Statped, 2018).

Det at stammering rommer så mye og kan vise seg så forskjellig hos menneskene som stammer gjør at det kan være vanskelig å finne en definisjon som favner alt. I det store og hele er det kanskje Shapiro (2011) som sier det best:

«Stuttering is whatever people who stutter feel their own stuttering to be»
(Shapiro, 2011, s. 8)

I denne oppgaven samler jeg det beste fra alle definisjonene over og velger å se på stammering som en talemotorisk vanske med påfølgende sekundæratferd, og som påvirkes av psykologiske og miljømessige faktorer.

2.1.3 Personer som stammer – en heterogen gruppe

” People who stammer are heterogeneous individuals and research findings are conflicting. Group results do not necessarily reflect the performance of the individual involved.”
(Kelman & Nicholas, 2008, s. 4)

Enten man skal jobbe med mennesker som stammer eller skal forske på fenomener knyttet til stammering er det viktig å ikke glemme at hos denne gruppen mennesker finner man stor heterogenitet (Shapiro, 2011). Noen opplever stammeringen sin som svært hemmende i hverdagen, mens andre ikke lar seg påvirke av den. Noen lar stammeringen påvirke skolevalg, yrkesvalg, sosial deltakelse og utvikler omfattende unngåelsesatferd. Andre lar ikke

stammingen påvirke hvordan de ønsker å leve livet sitt og prøver heller ikke å skjule stammingen (Guitar, 2014). Disse variasjonene vil også påvirke hvilken type behandlingsopplegg som passer for den enkelte personen, både når det gjelder hvordan man skal jobbe med taleflyt, balansen av direkte og indirekte tiltak og i hvilken grad man skal jobbe med miljøfaktorer og emosjonelle faktorer knyttet til stammingen (Manning, 2009). Å være klar over denne variasjonen er også viktig når man skal lese forskning gjort på stamming. Da personer som stammer er en såpass heterogen gruppe vil utvalget i forskningsstudiene i stor grad kunne påvirke resultatet av studien (Kelman & Nicholas, 2008).

2.1.4 Hvordan stammer man?

Det finnes flere ulike måter å stamme på: repetisjoner av lyd eller lydsammensetning (k-k-k-kan jeg...), forlengelse av en lyd (ffffffforlengelse...), blokkering der en lyd setter seg fast i munnen (b.....lokkering), ingen lyd i det hele tatt; altså en stille blokkering i halsen (.....). Dette kalles *kjernestamming* eller *primærstamming* og er ufrivillig atferd (Guitar, 2014). Når en person stammer følger det ofte med medbevegelser som blinking med øynene, tramping, nikking o.l. Dette er en del av *sekundærstammingen* og er frivillig dog det kan være vanskelig å kontrollere (Guitar, 2014). Disse bevegelsene kalles fluktatferd og er en metode de som stammer bruker for å komme seg ut av stammeøyeblikket (Guitar, 2014). Stammingen føles ofte uforutsigbar for den som stammer da den både kan komme i perioder og variere mye i alvorlighetsgrad (Hoff, Sjøstrand & Sønsterud, 2017). Denne usikkerheten kan føre til at noen prøver å skjule og unngå stammingen sin. Dette gjør de ved å bytte ut ord eller lyder, snakke rundt vanskelige ord eller unngå situasjoner der man er redd stammingen skal komme til syne (Guitar, 2014). Dette er en annen del av sekundærstammingen som kalles unngåelsesatferd. De som stammer bruker disse strategiene i tillegg til fyllord (øh..., eh...) og schwa-vokaler (ba-ba-ba-bil) for å prøve å unngå at stamming oppstår (Guitar, 2014). Stammingen kan endre seg over tid, ikke bare grunnet nevrologi men også miljøets reaksjoner på stammingen og personens egne følelser og holdninger (Guitar, 2014).

2.1.5 Årsaksforhold

Vi vet ikke med sikkerhet hva som forårsaker stamming. Det er ikke enighet blant forskere om hva stamming skyldes eller hvordan den eventuelt kan hindres (Heitmann, 2013). De siste års forskning styrker derimot antakelsen om at det er flere faktorer som virker sammen i

utviklingen av stamming. Dette være seg både individuelle forutsetninger, utviklingsmessige faktorer og miljømessige faktorer (Heitmann, 2013). Mye tyder på en genetisk basis og hos 2/3 av de som stammer vi man kunne finne andre i familien/slekten som også stammer (Hoff & Sønsterud, 2017). Vi vet ikke hvordan genene overføres.

Nyere forskning peker på at stamming kan knyttes til underliggende strukturelle eller funksjonelle forskjeller i hjernen hos personer som stammer. Det er en generell konsensus blant forskere at man kan finne en overaktivering i høyre hemisfære når personer som stammer snakker (Guitar, 2014). Andre funn, som svekket aktivitet i venstre auditiv cortex, diskuteres også. Utfordringen er at skjønt disse forskjellene kan observeres hos ungdommer og voksne som stammer, har man enda ikke greid å finne de samme avvikene hos barn som stammer (Kelman & Nicholas, 2008).

Utover genetikken og nevrologien er det vanskelig å finne årsaker med en bred konsensus blant forskerne. Mange hypoteser finnes, men de mangler nok evidens til å kunne fastslås. To områder det er viet mye forskning til i nyere tid er språk- og taleutvikling og temperament. Noen forskere mener å ha funnet små forskjeller i talemotorikken hos barn som stammer sammenlignet med normaltalende barn. Det er observert noe redusert oro-motoriske ferdigheter, noe senere responstid og vansker med å kontrollere laryngeale bevegelser (Kelman & Nicholas, 2008). Studier viser også at hos barn som stammer er det opptil tre ganger så høy sannsynlighet for å finne en mismatch i språkutviklingen som hos andre barn. Det vil si at barnet kan ha kommet lengre i utviklingen enn sine jevnaldrende på enkelte språklige områder og kortere på andre. Selv om forskjellene kan være subtile kan de framprovosere en trang hos barnet til å prøve å forene ferdighetene og dette kan påvirke barnets tale (Kelman & Nicholas, 2008).

Det pekes også på at barnets temperament kan være en faktor i om og hvordan stamming utvikles. Hos mange barn som stammer vil man kunne finne et sensitivt temperament. Dette kan vise seg i vansker med å flytte oppmerksomheten, mer årvåken, lite tilpasningsdyktig til forandringer, reagerer sterkere på miljørelatert stimuli, vanskeligere å regulere emosjoner, mm. Forskere mener at sensitiviteten kan være linket til overaktivering i den høyre hemisfæren i hjernen, og at sensitiviteten påvirker spenninger i kroppen og derfor skaper større rom for stammings utvikling (Guitar, 2014). Denne sees kun som en faktor i samhandling med andre årsaksfaktorer, og vil ikke kunne trigge stamming alene (Kelman & Nicholas, 2008).

Det finnes mange teorier om hvorfor noen mennesker stammer. Jeg ønsker å gi en kort presentasjon av noen av de her. Mange forskere mener at måten hjernen vår er strukturert på har noe å si for om vi kan produsere flytende tale eller ikke. Studier gjort med avansert teknologisk utstyr har vist at det er en forskjell i hjernestrukturen og hjerneaktiviteten hos mennesker som stammer sammenlignet med mennesker som ikke stammer (Guitar, 2014). Hos mennesker som ikke stammer er det venstre hjernehalvdel som er dominant ved språkproduksjon, og den er spesielt strukturert for dette. Hos mennesker som stammer er høyre hjernehalvdel i større grad aktiv under språkproduksjon, selv om den egentlig ikke er laget for dette. Denne ineffektive organiseringen kan skape problemer med taleflyt (Guitar, 2014; Hoff & Sønsterud, 2017). Noen forskere mener at denne organiseringen skaper en større grad av kontakt mellom hjernens limbiske strukturer, som er sentrale i emosjonsregulering og språkregulering. Når man er emosjonelt aktivert kan dette føre til vansker med timing og kontroll av talemuskulaturen. Dette kan vi se igjen i det at stamming ofte forekommer når personen kjenner på sterkere emosjoner som opprørthet, uro eller iver (Guitar, 2014; Heitmann, 2013). Andre forskere mener at stamming kommer av en redusert prosesskapasitet. På grunn av den ineffektive organiseringen har hjernen lavere kapasitet til å utføre enkelte typer oppgaver, som for eksempel flytende tale. Dette kan vi se igjen hos barn som er i språkspurt. Selv barn som ikke stammer opplever ikke-flytende tale i en periode hvor hjernen får en stor mengde «oppgaver» å løse på en gang (Guitar, 2014). En annen teori er at lite myelin eller sprekker i myelinet rundt nervecellene svekker forbindelsen mellom områder i hjernen. Dette gjør informasjonsflyten mindre effektiv og kan føre til forsinkelser, risting eller stopp i signalet og forårsaker stamming (Hoff & Sønsterud, 2017). Det har også blitt forsket på om den interne overvåkingsprosessen for tale i hjernen kan påvirke taleflyten. Denne prosessen koder og overvåker det vi har tenkt å si før vi sier det for å sjekke at det som skal ut av munnen er riktig formulert. Noen forskere hevder at mennesker som stammer er noe tregere i kodingen og at dette skaper en stopp i talen. De trener mer tid til koding enn det vanlig taletempo gir dem. Dette understøtter de med at det å senke taletempoet ofte reduserer stammingen hos mennesker som stammer (Guitar, 2014). Alle disse teoriene er basert på antakelser om strukturelle feil i hjernen og det er disse antakelsene som har fått mest oppmerksomhet i forskningsfeltet. Men det finnes også de forskerne som mener at miljøfaktorer, alene eller i kombinasjon med nevrologi, kan være årsaken til at noen mennesker stammer. Én slik teori handler om kapasitet og krav. Hos mange, dog ikke alle, barn som stammer finner man at foreldrene eller nære omsorgspersoner har visse trekk som kan påvirke barnet. Dette kan være engstelse, kritikk, å snakke i høyt tempo, avbryte barnet

når det snakker, o.l. Hvis vi ser dette i relasjon til barnets kapasitet og temperament kan det tenkes at det oppstår forventninger fra miljøet som går utover det barnet har språklig kapasitet til og som tilfører barnet negativ respons når barnet ikke møter kravene. For barn som har et sensitivt temperament kan den totale belastningen på talesystemet bli for mye og brudd i taleflyten kan oppstå (Guitar, 2014).

2.1.6 Forekomst

De fleste som stammer, ca. 85 %, begynner å stamme i alderen 2 - 5 år. Gjennomsnittsalderen er ca. 3 år (Heitmann, 2013). Det vil altså si at stammingen ofte opptrer når barnet er i en periode med stor fysisk, språklig, nevrologisk og kognitiv utvikling (Heitmann, 2013). I førskolealder er antall personer som stammer betydelig høyere enn i voksen alder. Man har tidligere antatt at ca. 4 - 5 % av alle førskolebarn stammer i en periode, men nyere forskningen viser at tallet kan være så høyt som 10 % (Hoff & Sønsterud, 2017). De fleste barna vokser av seg stammingen og man anslår at det er ca. 1 % av befolkningen som stammer vedvarende (Guitar, 2014). I førskolealder er det ca. like mange gutter som jenter som stammer. Jentene vokser i større del av seg stammingen og blant den ene prosenter som stammer vedvarende er kjønnsfordelingen jenter-gutter 1:4 (Hoff & Sønsterud, 2017).

2.1.6.1 Vil stammingen vedvare?

De fleste barna som begynner å stamme i førskolealder vil vokse av seg stammingen. Dette kalles spontan bedring (Guitar, 2014). De er vanskelig å si nøyaktig hvor mange dette gjelder, men forskningen viser tall mellom alt fra 20-80 % (Guitar, 2014). Noen barn vokser av seg stammingen uten hjelp og andre får logopedisk behandling. Det er heller ikke klart i hvilken grad den logopediske behandlingen bidrar til eller øker sjansen for spontan bedring. Det vi derimot vet er at noen barn vil måtte leve hele livet med stamming. Hvem disse barna er blir ikke klart før de kommer opp i skolealder. Sannsynligheten for spontan bedring etter at barnet har begynt på skolen er liten (Guitar, 2014). Selv om det vil være nærmest umulig å identifisere barn med vedvarende stamming allerede i barnehagen er det noen tegn vi skal være ekstra oppmerksomme på. Ut i fra forskningen som er gjort har man klart å plukke ut noen faktorer som man ofte ser hos barn som ender opp med en vedvarende stamming (Kelman & Nicholas, 2008). Svaret på hvorfor disse faktorene muligens kan predikere vedvarende stamming vet vi enda ikke, men jeg skal kort nevne noen av dem. Det å være gutt øker sannsynligheten for at stammingen vil vedvare, da vi vet at det er tre ganger så mange

voksne menn som stammer som kvinner som stammer (Guitar, 2014; Kelman & Nicholas, 2008). Det er økt risiko for vedvarende stamming der barnet har et annet familiemedlem som også stammer vedvarende. Videre vet vi at alder ved oppstart kan være avgjørende. Vanligvis begynner barn å stamme i 2 – 3 ½ års alder. Barn som begynner å stamme etter fylte 3 ½ år er i større risiko for vedvarende stamming (Guitar, 2014; Kelman & Nicholas, 2008). Det er også økt risiko om barnet stammer i mer en ett år. Videre vet vi at om barnets stamming øker i intensitet eller omfang kan dette peke mot vedvarende stamming (Guitar, 2014; Kelman & Nicholas, 2008). Tilslutt vet vi også at barn som viser forsinket fonologisk utvikling ved oppstarten av stamming har en større risiko for vedvarende stamming (Guitar, 2014; Kelman & Nicholas, 2008).

2.1.7 Stammeutvikling

For å få en forståelse av hvordan stamming kan utvikle seg skal vi se på hvordan Barry Guitar (2014) har valgt å se på denne utviklingen. Han har valgt å dele utviklingen inn i 4 nivåer i tillegg til å se på normal ikke-flytende tale (Guitar, 2014).

Begrepet ikke-flytende tale blir brukt i de tilfeller hvor et barn opplever brudd i sin tale som en naturlig del av taleutviklingen. Det samme fenomenet blir også av mange kalt småbarnsstotring (Heitmann, 2013). Det som kjennetegner denne typen talebrudd er lette repetisjoner, interjeksjoner og revisjoner. Det er gjerne ikke mer en 1-2 enheter i hvert brudd (Guitar, 2014). Det kan være vanskelig å skille mellom normal ikke-flytende tale og grensestamming kun gjennom observasjon. Hvis barnet har under 10 talebrudd per 100 ord er det mest sannsynlig snakk om normal ikke-flytende tale. Har barnet mer enn 10 brudd per 100 ord kan man begynne å mistenke stamming (Guitar, 2014). En tommelfingerregel man, i følge Heitmann (2013), kan bruke er at talebrudd mellom ord peker på småbarnsstotring og men talebrudd inni ord kan det tyde på begynnende stamming.

Det kan, som nevnt tidligere, være vanskelig å skille på normal ikke-flytende tale og grensestamming. Symptomene er ganske like og kan lett overlape hverandre. I tillegg opptrer både normal ikke-flytende tale og grensestamming i tidlig barnehagealder og barnet kan veksle mellom disse i perioder (Heitmann, 2013). Begrepet grensestamming tyder på at barnets tale ligger i grenseområdet mellom stamming og normal ikke-flytende tale, og der normal ikke-flytende tale ligger på under 10 talebrudd per 100 ord, ligger grensestamming på over 10 talebrudd per 100 ord (Guitar, 2014). Barn med grensestamming er i liten grad bevisst på talebruddene sine og vil derfor ikke vise særlige vansker med følelser og holdninger knyttet til stammingen (Guitar, 2014)

Hos eldre barnehagebarn finner vi som oftest begynnende stamming og den viser seg gjerne som ansente forlengelser, delordsrepetisjoner og fonasjonsstopp. Her vil vi også kunne se at barnet begynner å utvikle fluktatferd, som blinking, nikking og fyllord. Barnet begynner å bli bevisst på stammingen sin og kan kjenne på frustrasjon, frykt for å stamme og en stigende forventning om å stamme (Guitar, 2014).

Om stammingen følger barnet videre inn i barneskolealder har den gjerne utviklet seg til mellomliggende stamming. Her finner vi hyppigere repetisjoner, ansente forlengelser og det blir vanligere med blokkeringer. I tillegg finner vi at barnet begynner å utvikle unngåelsesatferd, i tillegg til at fluktatferden forverres. Barn som stammer vil her oppleve en frykt for å stamme, flauhet under stammingen og skam etter stammeøyeblikket (Guitar, 2014).

Dette er følelser som vil følge barnet oppover i alder til det når ungdomsårene og nivået avansert stamming. Her fortsetter repetisjonene og forlengelsene, og blokkeringene blir lengre og mer ansente. Vi vil også kunne se tegn til tremor i leppene, tungen og/eller kjeven under blokkeringene. Ungdommen har nå utviklet en omfattende unngåelsesatferd og ofte er vedkommende ubevisst på denne atferden. I tillegg til negative følelser som skam og frustrasjon vil ungdommen nå begynne å identifisere seg selv som «en som stammer» og dette kan påvirke selvfølelsen i negativ grad (Guitar, 2014).

Det er viktig å påpeke at personer som stammer er en heterogen gruppe og hver av disse vil følge sin egen utviklingsvei, påvirket både av sin personlige og miljømessige faktorer (Guitar, 2014). Der mange personer som stammer vil kunne kjenne seg igjen i denne utviklingen vil vi også kunne møte personer som ikke har nådd visse nivåer eller som har utviklet stamming på et nivå som ikke stemmer overens med personens alder. For eksempel kan vi møte personer som kun har kjernestamming og lite eller ingen sekundærstamming, eller som har liten grad av kjernestamming men har utviklet ganske avanserte unngåelsesstrategier. Vi vil også kunne finne personer som kun identifiserer seg med deler av beskrivelsen på det aktuelle nivået.

2.1.8 Stammebehandling

Personer som stammer er individer med forskjellige opplevelser av hva det vil si å stamme, og subjektive tanker, følelser og holdninger til sin egen stamming (Guitar, 2014). Det vil derfor være ugunstig å tenke at det finnes én behandlingsmetode som vil fungere for alle som

stammer. Stammebehandling er veldig person- og situasjonsavhengig, og individuell tilpasning er viktig (Guitar, 2014; Hoff et al., 2017).

«Vi vet at stamming kan bedres ved behandling når den er systematisk og intensiv nok»

(Hoff et al., 2017, s. 139)

Stammebehandling deles gjerne grovt sett inn i to tradisjoner; *flytfremmende arbeid* og *stammemodifisering* (Hoff et al., 2017). I arbeid med flytfremming forsøkes det å redusere den hørbare delen av stammingen, for eksempel gjennom myke innsatser, regulere tale tempo eller bruk av pauser. Her er tanken at negative følelser og holdninger tilknyttet stammingen vil reduseres når taleflyten økes (Hoff et al., 2017). Gjennom stammemodifisering søker man å gjøre stammingen lettere og mer kontrollert ved å fokusere på øyeblikket rett før, under eller etter stammingen har skjedd. Her tenker man at å endre måten man stammer på vil kunne redusere unngåelsesatferden, frykten og de negative holdningene (Hoff et al., 2017). Disse to tradisjonene har i tidligere litteratur blitt beskrevet veldig atskilte, men man ser i dag at det ikke er noe i veien for å la seg inspirere av begge retningene. Hoff et al. (2017) foreslår også å la seg inspirere av ulike rådgivningstradisjoner, akseptteori, mindfulness og kognitiv behandling. De fleste logopeder retter et fokus både på taleatferd, tanker og følelser i sin stammebehandling (Hoff et al., 2017). Hoff et al. (2017) har erfart at ulike behandlinger kan ha svært lik effekt. Fokuset bør derfor rettes mot å finne ut hvilken type behandling som vil fungere best for den klienten man jobber med. Guitar (2014) kaller dette en *integrert tilnærming*.

Jeg har i min studie valgt å se på hvordan logopeder jobber med emosjoner knyttet til stamming hos barn i skolealder (6-13 år). Guitar (2014) har noen tanker om hva en behandling burde omfatte for barn i denne aldersgruppen. Disse barna har trolig kommet langt nok i stammeutviklingen til å vise symptomer på mellomliggende stamming. Altså vil de oppleve en del forlengelser og repetisjoner, og blokkeringene blir kraftigere grunnet mer spenning i kroppen. Guitar (2014) mener man kan hente elementer både fra flytfremmende arbeid og stammemodifisering, men han vektlegger flytfremming mest. Disse barna har også begynt å utvikle unngåelsesatferd og følelser som skam, frykt og flauhet vokser. Fluktatferden forverres også. Guitar (2014) mener det her er viktig å ta tak i det emosjonelle aspektet ved stammingen og prøve å forhindre videre utvikling av de negative emosjonene.

2.2 Emosjoner

2.2.1 Hva er emosjoner?

Det finnes ingen allmenn akseptert definisjon av emosjoner, det hersker stor uenighet blant forskere og akademikere på hvordan emosjoner skal avgrenses og konkretiseres (Tetzchner, 2012). Selv om emosjoner er grunnleggende fenomener er de samtidig så komplekse at det hersker stor uenighet om hva de er og hvordan de fungerer (Tetzchner, 2012). Jeg vil i denne oppgaven støtte meg på teorier av Stephen von Tetzchner (2012) og Arne Vikan (2014) i et forsøk på å redegjøre for det omfattende fenomenet *emosjoner*.

Emosjoner kan sees på som følelsesmessige tilstander som er en reaksjon på hendelser eller vurderinger av hendelser (Tetzchner, 2012).

«*Emosjonene er en del av menneskets grunnleggende utrustning for å forstå og handle i en sosial verden.*» (Tetzchner, 2012, s. 460)

Emosjonene aktiverer gjerne en handling. For eksempel kan følelsen av skam føre til tilbaketrekning og følelsen av stolthet kan føre til søken etter samspill og anerkjennelse (Tetzchner, 2012).

Emosjoner er en samordning av opplevelsesmessige, fysiologiske/nevrologiske og uttryksmessige komponenter med ulik varighet (Vikan, 2014). De opplevelsesmessige komponentene inkluderer sansinger, persepsjoner, tanker og minner. Det er opplevelsene som trigger emosjonene. De fysiologiske og nevrologiske reaksjonene kan være hjertebank, svetting, raskere pust og muskelspenninger, altså autonom opphisselse. De uttryksmessige komponentene viser til atferden eller væremåten emosjonene fører til, som for eksempel ansiktsuttrykk (Vikan, 2014).

Emosjoner har stor betydning for barns utvikling. De påvirker det sosiale livet, relasjonene til foreldrene, om barnet får venner og blir akseptert, og om barn klarer seg på skolen, for å nevne noen eksempler (Tetzchner, 2012).

Tetzchner (2012) viser til syv aspekter ved emosjoner som belyser noe av kompleksiteten i dette fenomenet. Emosjonenes *forståelse* og *uttrykk* understreker deres kommunikative funksjoner. *Opplevelsen* viser til emosjoners *følelsesaspekt*. Emosjoners *kroppslige reaksjon* viser til kroppens fysiologiske endringer ved emosjonell opphisselse. Emosjoners *retning* gjenspeiler at følelsen har et objekt. *Handlinger* viser til at emosjoner aktiverer og styrer menneskers atferd. Emosjonell *regulering* viser til en tilpasning til omstendighetene, med

økning eller redusering av den emosjonelle opplevelsen eller uttrykket og relaterte handlinger (Tetzchner, 2012).

2.2.1.1 Hvilke emosjoner har vi?

Det vil alltid oppstå diskusjoner rundt klassifisering av emosjoner (Vikan, 2014), men vi skal likevel gjøre et forsøk her. Det er vanlig å skille mellom *primære* eller *grunnleggende* emosjoner og *sekundære* eller *sosiale* emosjoner (Tetzchner, 2012). De primære emosjonene er knytte til spesifikke opplevelser, motivasjon og atferd, og er assosiert med universelle ansiktsuttrykk (Vikan, 2014). De viktigste emosjonene her er positive emosjoner som glede, tilfredshet, overraskelse og interesse, og negative emosjoner som sinne, tristhet, frykt, avsky og uro (Tetzchner, 2012; Vikan, 2014). Disse emosjonene er tilstede hos nyfødte barn og er trolig biologisk basert (Vikan, 2014).

De sekundære emosjonene blir også kalt sosiale emosjoner fordi de synes å ha sin primære forankring i sosiale relasjoner (Tetzchner, 2012; Vikan, 2014). Disse emosjonene har blant annet betydning for utviklingen av selvbilde, selvregulering, lydighet og samvittighet. De er til stede fra barnet er ca. 1;6 år og framtrer med store variasjoner i ansiktsuttrykk og atferd (Vikan, 2014). Eksempler på slike emosjoner er skam, skyldfølelse, stolthet, misunnelse, sjalusi og forlegenhet (Tetzchner, 2012; Vikan, 2014). Disse følelsene er knyttet til en persons vurdering av seg selv i henhold til en standard som har sin basis i personens egne emosjonelle opplevelser og informasjon fra andre. Derfor kalles disse emosjonene også for *selvrefererende* emosjoner (Tetzchner, 2012). Disse emosjonene innebærer en vurdering av en selv og fordrer derfor selvbevissthet og selvforståelse (Tetzchner, 2012). Selvrefererende emosjoner har også en selvregulerende funksjon fordi de bidrar til å identifisere og korrigere sosiale feil. For eksempel vil skam og skyldfølelse redusere sannsynligheten for gjentakelse av handlingen som utløste dem (Tetzchner, 2012).

2.2.1.2 Emosjonsregulering

Emosjonsregulering bidrar til barns utvikling av selvforståelse og til å regulere deres relasjoner til andre mennesker. Regulering kan være både kvalitativ og kvantitativ, og den omfatter både intensiteten i emosjonen (kvantitet), typen av uttrykk og handling (kvalitet), og situasjonen følelsene forekommer i. Man finner betydelige individuelle forskjeller i håndteringen av emosjonelle situasjoner (Tetzchner, 2012). Regulering kan skje før, under og etter at en emosjon er kommet til uttrykk. Man kan unngå eller oppsøke situasjoner som er

emosjonelle, eller forberede seg slik at det som skjer ikke utløser så sterke følelser (Tetzchner, 2012). Et viktig skille går mellom viljestyrt eller reaktiv regulering. Viljestyrt regulering innebærer bruk av bestemte strategier for å dempe, opprettholde eller øke en emosjonell opplevelse, eller hemme eller aktivere en handlingsimpuls. Reaktiv regulering er en relativt fast og lite fleksibel reaksjon i emosjonelle situasjoner (Tetzchner, 2012).

Foreldres sensitivitet til sine barns emosjonelle uttrykk blir antatt å ha betydning for hvordan barna håndterer sine emosjoner, og deres reaksjoner bidrar til å forme barnas følelser for seg selv og andre (Tetzchner, 2012). Foreldre som reagerer konsistent og adekvat når barna gir uttrykk for uro og engstelse lærer barna at det er akseptabelt å gi slike uttrykk og søke hjelp og støtte fra andre. Når foreldrene reagerer lite på barnas uttrykk for uro, kan barna lære å hemme slike uttrykk (Tetzchner, 2012). Gode reguleringsevner eller god hjelp til emosjonsregulering kan beskytte mot problemer i oppveksten. For eksempel begynner barn midt i skolealderen for alvor å sammenligne sine egne evner, holdninger og eiendeler, og sin egen familie, men jevnaldrenes. Det kan påvirke deres selvoppfattelse, og motstandskraft mot negative emosjoner kan gjøre det lettere å overvinne sammenligningen der de kommer dårlig ut (Tetzchner, 2012). Med alderen får barn ikke bare et bedre og mer variert sett av emosjonsuttrykk, de blir også bedre i stand til å skjule sine emosjoner. Betydningen av emosjonsregulering i ungdomsalder viser seg ved at det er sammenheng mellom hvordan ungdommer opplever sine evner til å regulere seg og håndtere emosjonelle situasjoner, og deres skolemessige og sosiale fungering (Tetzchner, 2012).

2.2.1.3 Klassisk betinging

Guitar (2014) er veldig bevisst på at mye av den atferden barnet utvikler i takt med stammeutviklingen kommer som et resultat av klassisk betinging. Forskning viser at mange barn som stammer har et mer sensitivt temperament enn andre barn som gjør at de blir mer påvirket av stress (Guitar, 2014). Guitar (2014) mener at når barnet begynner å bli bevisst på sin egen stamming, skaper dette en stressreaksjon hos barnet som bygger opp frustrasjon og anspenhet knyttet til stammingen. Barnet blir mer anspent og begynner å snakke fortere. Gjennom klassisk betinging linkes denne responsen til selve talebruddet hos barnet. Når stammingen forekommer føler barnet emosjoner som frustrasjon, redsel eller flauhet. Dette skaper nye spenninger i kroppen og fører til nye talebrudd (Guitar, 2014). Det som startet som nøytrale eller «løse» hendelser i barnets taleutvikling utvikler seg til å bli ansente, stressende stammeøyeblikk. Når dette gjentas nok ganger knyttes stresset, anspenheten og økt tale tempo til selve talebruddene og ikke lengre til emosjonene. På denne måten sørger den klassiske

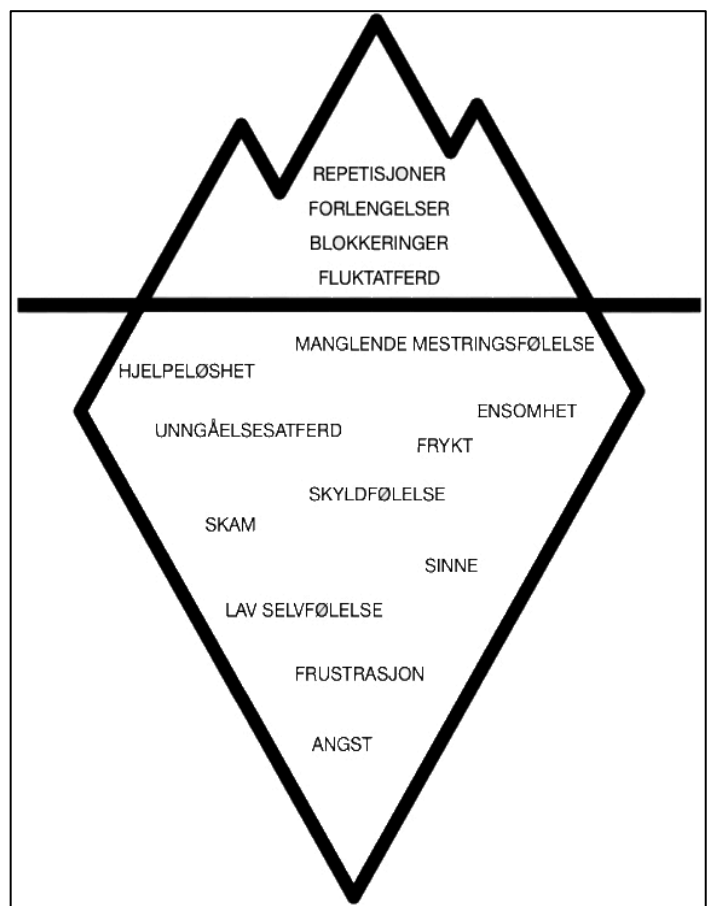
betingingen for at barnet er fanget i en ond sirkel av talebrudd, spenninger og stress. Etter hvert som barnets stamming utvikler seg så vil flere og flere responser, som frykt, skam, unngåelsesatferd og fluktatferd, knyttes til stammeøyeblikket gjennom klassisk betinging. På denne måten utvikler sekundæratferden seg i et lært mønster (Guitar, 2014). En sentral del av stammebehandling vil derfor, etter Guitars (2014) oppfatning, være å arbeide med å bryte disse lærte mønstrene. Dette innebærer også å endre hvordan personen reagerer emosjonelt til stammingen.

2.3 Hvorfor jobbe med det emosjonelle aspektet ved stamming?

2.3.1 Negative emosjoner knyttet til stamming

For å bedre kunne vise hvordan emosjoner er knyttet til stamming velger jeg å bruke Joseph Sheehan (1970) isfjellanalogi. Han mener stamming kan sammenlignes med et isfjell (se figur 1). Som vi vet er den synlige delen av isfjellet, den som ligger over vannflaten, bare en liten del av hele isfjellet. Den største delen

ligger under vann. På samme måte mener Sheehan (1970) det er med stamming. Den observerbare delen av stamming, det vil si brudd i taleflyten og flukt atferden (grimaser og medbevegelser), utgjør bare en liten del av hele vanskebildet. Den største delen av stammingen er ikke direkte observerbar, den skjuler seg under overflaten. Her finner vi de emosjonelle reaksjonene på stammingen, som skam, skyldfølelse, frustrasjon, unngåelse, osv. (Sheehan, 1970). Dette er bare en illustrasjon på hvordan stammingen *kan* oppleves. Også her er det viktig å huske på at mennesker som stammer er en heterogen gruppe som kan reagere veldig

Figur 1: Illustrasjon av stamming som et isfjell

ulikt på stammingen sin (Guitar, 2014). Men selv om ikke alle vil kunne kjenne seg igjen i alt som er under overflaten, vil de fleste kunne kjenne seg igjen i noe (Sheehan, 1970).

2.3.2 Stamming og sosialisering

Språk er makt, og det å beherske språket er ofte en forutsetning for deltakelse og innflytelse (Sjøstrand, 2017b). For mange mennesker som stammer kan det oppleves som utfordrende å knytte relasjoner til andre mennesker, nettopp fordi språket er så viktig i relasjonsdannelsen. De velger ofte å ikke delta i sosiale situasjoner som krever språklig deltakelse (Craig, Blumgart & Tran, 2009). Personer som stammer kan oppleve det som vanskelig å få uttrykt det de ønsker å si, og dette kan skape misforståelser mellom taler og lytter (Guitar, 2014). Opplevelsene av å gjentatte ganger bli misforstått kan føre til utvikling av følelser som irritasjon, skam, frykt, oppgitthet, hjelpeløshet og frustrasjon, og føre til at personen som stammer trekker seg unna sosiale sammenkomster (Bricker-Katz, Lincoln & McCabe, 2009). Frykten for negativ vurdering av andre kan få store konsekvenser for personens sosiale utvikling og utfoldelse (Yairi & Seery, 2015).

«...the disorder of stuttering can have devastating effects on social interactions such as class participation, initiating conversations, answering the telephone, dating, adjustments to new environments, and making career choices.» (Yairi & Seery, 2015, s. 31).

De emosjonelle reaksjonene en person som stammer har til sin egen stamming er en av hovedgrunnene til unngåelsesatferden og den sosiale tilbaketrekningen (Guitar, 2014). Det er på bakgrunn av dette jeg ønsker å argumentere for at logopeder må inkludere det emosjonelle aspektet ved stamming som en del av sin stammebehandling. Da barn også kan få emosjonelle reaksjoner på stammingen sin (Yairi & Seery, 2015), mener jeg det er viktig at dette blir satt fokus på også i arbeid med barn som stammer.

2.3.3 Stamming og selvfølelse

Selvfølelsen er en del av hele *selvet* og er den følelsesmessige oppfatningen man har av seg selv og hvilken verdi man anser seg selv å ha som menneske. Hvordan en person oppfatter seg selv vil påvirke hvordan vedkommende tenker, føler og handler (Myers, Abell & Sani, 2014). Det er en enighet blant klinikere at stamming kan påvirke selvtilliten negativt

(Klompas & Ross, 2004). Det er derimot viktig å huske på at mennesker som stammer er en svært heterogen gruppe, og selv om stamming påvirker mange aspektet av livet deres, vil den påvirke de ulike aspektene på ulik måte blant de som stammer (Guitar, 2014). Klompas og Ross (2004) påviser i sin studie av mennesker som stammer at følelsene knyttet til stamming i stor grad kan påvirke personer som stammer sin opplevelse av seg selv og sitt syn på sin egen verdi. De fant i sin studie at majoriteten av deltakerne følte at stammingen hadde påvirket deres selvfølelse, selvbildet og identitet (Klompas & Ross, 2004). Dette resultatet kan vi også finne igjen i studien til Blood, Blood, Tellis, & Gabel (2003) hvor det kom frem at det stigmatet deltakerne har møtt i samfunnet på grunn av stammingen sin påvirket deres selvfølelse negativt. Flere studier viser resultater som taler for at å jobbe logopedisk med følelsene og holdningene hos en som stammer vil kunne ha en positiv innvirkning på personens selvfølelse. For eksempel sier Adriaensens, Beyers og Struyf (2015) i sin studie av ungdommer som stammer at:

«...attitudes about communication situations and excessive worries about saying things in ways they perceive as wrong are important processes to consider with regard to the self-esteem of adolescents who stutter. Moreover, we provide evidence that these covert processes also need to be addressed when helping adolescents who are insecure about their fluency in general» (Adriaensens et al., 2015, s. 43)

2.3.4 Stamming og psykisk helse

Det at noen personer som stammer velger å isolere seg kan på sikt føre til utvikling av depresjon, ensomhet og/eller engstelse, noe som vil kunne påvirker personens psykiske helse (Guitar, 2014). I tillegg vil faktorer, som jeg drøftet i begrunnelsen for studiet mitt, som følelse av mislykkethet og uforutsigbarhet også på sikt kunne bli utfordrende mentalt (Guitar, 2014). Craig et al. (2009) sin forskning støtter opp om dette. De mener også dette gjelder for barn og unge som stammer, da stammingen kan ha innvirkning på deres selvbilde og deres oppfattelse av sine omgivelser. På denne måten mener Craig et al. (2009) at stammingen kan ha en negativ effekt på barn, unge og voksnes livskvalitet.

2.3.5 Stamming og livskvalitet

«Livskvalitet handler om å oppleve glede og mening, vitalitet og tilfredshet, trygghet og tilhørighet, om å bruke personlige styrker, føle interesse, mestring og engasjement.»

(Folkehelseinstituttet, 2017)

Slik beskriver Folkehelseinstituttet fenomenet livskvalitet. Livskvalitet handler om *opplevelsen* av å ha det godt, sier Siri Næss (2011). Begge fokuserer på opplevelse, hvilke følelser personen kjenner på, hvilke reaksjoner personen har. Å oppleve god livskvalitet er viktig for enkeltmennesket, skriver Folkehelseinstituttet (2017). God livskvalitet kan styrke en persons motstandskraft i møte med belastninger (Folkehelseinstituttet, 2017). God livskvalitet er knyttet til god psykisk helse, sterkere sosialt nettverk, gode familierelasjoner, bedre fungering i arbeidslivet og bedre helse i befolkningen (Folkehelseinstituttet, 2017). Det er flere ting som påvirker en persons livskvalitet. Næss (2011) nevner blant annet selvtillit, selvrealisering, tilfredshet, ensomhet, angst, misnøye og skuffelse, skyldfølelse, opplevelse av meningsløshet. Det er bekymringsvekkende at samtlige av disse punktene korrelerer med vanlige utfordringer en person som stammer møter. Det at barn og unge som stammer i mindre grad opplever mestringsfølelse og kan ha vansker med å knytte sosiale relasjoner er urovekkende sett i lys av Wiese (2011) påstand om at disse to punktene er spesielt viktige for barn og unges livskvalitet.

“People who stutter report that they experience negative reactions to stuttering, difficulty communicating in key situations, diminished satisfaction with life, and reduced ability to achieve their goals in life” (Yaruss, 2010, s. 190)

Flere forskningsprosjekt viser en gjennomgående tendens til lavere livskvalitet hos mennesker som stammer. Her kan nevnes Yaruss (2010), Koedoot, Bouwmans, Franken og Stolk (2011) og Klompas og Ross (2004). Det vil jo her være store individuelle forskjeller og ikke alle som stammer vil gjenkjenne seg i denne beskrivelsen. Dette er fordi mennesker som stammer er en meget heterogen gruppe som blir påvirket av stamming i ulik grad og på ulik måte (Guitar, 2014).

Det er som sagt mye som kan påvirke en persons livskvalitet. Tre sentrale faktorer er selvfølelse, sosial deltakelse og psykisk helse (Folkehelseinstituttet, 2017; Næss, 2011). Disse tre faktorene sammen med livskvalitet fungerer i et dynamisk samspill med hverandre. Jeg har forsøkt å vise hvordan stamming kan påvirke disse aspektene ved en persons liv og at det er

det emosjonelle aspektet ved stamming som er bindeleddet. Det er på bakgrunn av dette jeg argumenterer for at det er viktig at logopeder tar tak i den emosjonelle side ved stamming i sin stammebehandling.

3 METODE

3.1 Kvalitative undersøkelsesmetoder

Da min studie søker å belyse og forstå logopeders arbeid med barn som stammer, og jeg her er ute etter en fyldigere og dypere forståelse av spesifikke fenomener, som stamming og emosjoner, faller det meg naturlig å velge en kvalitativ metode. Kvalitative metoder er nemlig særlig hensiktsmessig hvis vi skal undersøke fenomener det ikke finnes så mye forskningskunnskap fra tidligere og når vi undersøker fenomener vi ønsker å forstå mer grundig (Johannessen, Christoffersen & Tuft, 2010; Malterud, 2017). Kvalitativ forskning vil i første rekke ha relevans for nåtidsorienterte, empiriske undersøkelser og er bedre egnet til å finne frem til nye spørsmål enn til å gjenta gamle svar (Befring, 2015; Malterud, 2017).

«Vi trekker slutninger fra det enkeltstående til det allmenne med fokus på subjektivitet, både når vi samler inn empirisk data og i fortolkning og analyse» (Malterud, 2017, s. 17)

Kvalitativ forskning er preget av betydelig følsomhet overfor konteksten den gjennomføres i. Man er ofte tett på den man forsker på da man søker informantens perspektiver eller virkelighet (Nilssen, 2012; Tjora, 2017). I kvalitativ forskning vektlegges forståelse av fenomener og informantenes opplevelser. Dataene er formet som ord, ikke tall, og nærhet til det man forsker på legger det beste grunnlaget for god empiri. Når man bruker en kvalitativ forskningsmetode vil det falle mest naturlig å trekke ut hypoteser fra data, ikke begynne med hypoteser (Silverman, 2014).

Kvalitativ forskning bygger på noen grunnleggende filosofiske antakelser eller forutsetninger. En ontologisk forutsetning er at det eksisterer mange virkeligheter, og det er informantens virkelighet man søker en forståelse for (Nilssen, 2012). Epistemologisk følges dette opp med en forankring innen det fortolkende paradigme (Malterud, 2017). Dette skal jeg nå klargjøre ytterligere i forhold til min oppgave.

3.2 Vitenskapelige refleksjoner

Da jeg i dette studiet skal undersøke logopeders personlige erfaringer med og oppfatninger av sitt arbeid med stamming og emosjoner, plasserer jeg min forskning innen

samfunnsvitenskapen. Samfunnsvitenskapelig forskning søker å få fram hvordan ulike individer eller grupper konstruerer sine oppfatninger, og hva som kjennetegner disse konstruksjonene (Hjardemaal, 2011). Vi studerer hverdagslige fenomener, skaper og belyser mening i disse fenomenene og bygger vår forståelse av verden på disse oppfattelsene. Man mener at man kan belyse disse forholdene på en tilnærmet objektiv måte (Hjardemaal, 2011). Innen nåtidens samfunnsvitenskapelige forskning er det den konstruktivistiske ontologiske tilnærmingen som er dominerende (Hjardemaal, 2011). Jeg velger derfor å posisjonere min studie innen denne retningen. Med dette velger jeg å ta utgangspunkt i at mennesker selv skaper sin egen virkelighet, altså er virkeligheten subjektiv (Martinsen, 1991). Innen denne ontologiske tilnærmingen tenker man at virkeligheten blir påvirket av og er avhengig av det mennesket som oppfatter den, og virkeligheten er med dette ikke absolutt, men relativ. Siden vi mennesker er forskjellige vil den enes virkelighet være forskjellig fra den andres virkelighet (Martinsen, 1991). Mitt valg av problemstilling styrker denne vitenskapelige posisjoneringen.

For å innhente kunnskap i min studie faller det meg naturlig å videreføre mitt ontologiske standpunkt inn i epistemologien. Dette fordi hvordan vi oppfatter verden bestemmer hva som blir relevante og gyldige måter å studere den på (Malterud, 2017). Jeg velger derfor å besvare epistemologiske spørsmål konstruktivistisk, med den holdningen at vi oppnår kunnskap gjennom å studere mennesker og deres subjektive opplevelser (Creswell, 2013). Mennesker utvikler subjektive meninger basert på erfaringer og «... virkeligheten er sam-konstruert mellom forsker og det som forskes på, og formet av individuelle erfaringer» (Creswell, 2013, s. 36). I tråd med en konstruktivistisk epistemologisk tilnærming vil jeg i min studie bruke subjektive meninger, erfaringer og tolkninger som kilden til datainnsamling (Malterud, 2017). Det at jeg som forsker i dette prosjektet kommer tett inn på mine informanter, og med min forforståelse og nærhet står i fare for å påvirke resultatene, styrker denne posisjonen i epistemologien.

Som en konsekvens av min vitenskapelige hensettelse vil jeg gjennomføre forskningen induktivt. Det vil si at jeg først samler inn empiri om de sentrale fenomenene i studien min for så å, ved hjelp av induktive strategier, analysere empirien og se om jeg finner trekk eller mønstre jeg kan bygge en teori eller en konklusjon på (Malterud, 2017).

3.3 Fenomenologisk design

Et fenomenologisk forskningsdesign beskriver en tilnærming til forskning hvor forskeren skal undersøke og beskrive mennesker og deres erfaringer med, og forståelse av, et fenomen (Johannessen et al., 2010). Jeg som forsker skal forsøke å finne en felles mening blant flere individer om deres erfaringer med et fenomen, og informantens forståelse står sentralt da forskeren ikke kan forstå mening utenfor de sammenhengene der meningen skapes (Johannessen et al., 2010). Når jeg skal tolke en handling eller ytring må dette ses i lys av den sammenhengen dette forekommer i (Johannessen et al., 2010).

Både i forberedelsesfasen, datainnsamlingsfasen og analyse- og rapporteringsfasen i en fenomenologisk studie er det noen steg jeg som forsker bør ta for å sikre at prosessen blir godt gjennomført (Creswell, 2013). Creswell (2013) har gjort rede for de mest sentrale stegene: I *forberedelsesfasen* må følgende steg sikres; 1) Jeg må sette meg inn i den fenomenologisk filosofiske retningen for å forstå hvordan jeg skal studere menneskers erfaringer med et fenomen (Creswell, 2013). 2) Alle mennesker har et fortolkingsmønster, og jeg som forsker må prøve å forstå informantens mønster og samtidig legge bort min egen forforståelse (Creswell, 2013). 3) Jeg må også formulere problemstillingen slik at den tar sikte på å undersøke meningen med de erfaringene og det fenomenet som skal studeres (Creswell, 2013).

I *datainnsamlingsfasen* blir følgende viktig; 1) Jeg må sikre at de informantene jeg ønsker å studere faktisk har erfaring med det/de fenomenene jeg ønsker å studere, altså arbeid med stamming og emosjoner hos barn (Creswell, 2013). 2) Jeg må være bevisst min egen forforståelse og mitt fortolkningsmønster, og legge dette til side (Creswell, 2013).

I *analyse- og rapporteringsfasen* må jeg som forsker; 1) skrive ut intervjuene i sin helhet. Transkripsjonen skal fungere som grunnlag for analysen (Creswell, 2013). 2) jeg må hele tiden gå tilbake til rådatamaterialet for å sjekke at viktige data om fenomenet som studeres ikke er utelatt (Creswell, 2013).

Selve analysen består av flere deler (Creswell, 2013). Jeg som forsker må først danne meg et helhetsinntrykk, før jeg identifiserer og plukker ut de fenomenene som gir mening for informantene (Creswell, 2013). Så må jeg gjøre en systematisk analyse av den meningsbærende informasjonen, før teksten skrives om fra hverdagspråk til et profesjonelt språk (Creswell, 2013). Tilslutt må jeg sammenfatte intervjuene og utarbeide en generell struktur om fenomenene basert på alle intervjuene (Creswell, 2013).

3.4 Kvalitativt forskningsintervju

I min studie har jeg valgt å bruke kvalitativt forskningsintervju som metode for datainnsamling. Dette kan beskrives som en profesjonell samtale der informantens erfaring, oppfatninger og synspunkter deles med intervjueren (Kvale, Brinkmann, Anderssen & Rygge, 2009). Det fine med å bruke intervju til datainnsamling er at det gir mulighet til å belyse kompleksiteten og nyanser i ulike sosiale fenomener (Johannessen et al., 2010). Når man skal bruke intervju som metode er det viktig å tenke på at informasjonen som kommer fram under intervjuet i stor grad avhenger av relasjonen mellom informanten og intervjueren, og at informantens medbestemmelse over hva som skal tas opp i intervjuet kan styrke relasjonen (Johannessen et al., 2010). For å sikre at informanten føler seg hørt i intervjuet og for å gi informantene mulighet til å dele det de mener er relevant informasjon, har jeg valgt å forme intervjuet semistrukturert. Det vil si at intervjuet består av strukturerte spørsmål, men for å få åpne og nyanserte svar har jeg ingen svarkategorier eller svaralternativer (Befring, 2015). For å sikre at den dataen jeg samler inn skal være best mulig må jeg sikre at de spørsmålene jeg stiller er formulert presist, kortfattet og uten vanskelige ord. Jeg må etter beste evne unngå å stille ledende spørsmål så de ikke gir føringer til informanten om ønskelige svar (Befring, 2015). I valg av metode er det viktig at forskeren vurderer metodens positive og negative sider for man tar en beslutning. Dette har også jeg gjort og jeg vil drøfte vurderingene mine nærmere i avsnittet kalt *metodekritikk*.

3.4.1 Utvikling av intervjuguide

I min studie har jeg valgt å benytte en intervjuguide når jeg skal gjennomføre intervjuene. Dette er en liste over temaer og generelle spørsmål jeg ønsker å gjennomgå i løpet av intervjuet. Intervjuguiden er fin å bruke for å oppfordre informanten til å komme med utdypende informasjon (Johannessen et al., 2010). De generelle spørsmålene gir intervjuguiden en viss struktur, de skaper en ramme for tematikken. Ved å ikke inkludere svaralternativer til spørsmålene opprettholder jeg en grad av fleksibilitet i intervjuguiden (Tjora, 2017). Intervjuguiden starter med faktaspørsmål om informanten før den går videre til introduksjonsspørsmål om fenomenene stamming og emosjoner. Videre inneholder den en rekke nøkkelspørsmål knyttet til problemstillingen og forskningsspørsmålene mine før den avsluttes med et åpent spørsmål hvor informanten har mulighet til å dele ting de tidligere i intervjuet ikke har fått snakket om, men som de mener er viktig. Dette er et relativt vanlig

oppsett for en intervjuguide (Johannessen et al., 2010). Spørsmålene tar blant annet for seg informantenes utdanning, kunnskap og kompetanse, samt arbeidserfaring, holdninger, behandlingsopplegg og behandlingsmål. For ytterligere detaljer se vedlagt intervjuguide.

3.5 Utvalg

Da min studie sikter på å få mest mulig kunnskap om spesifikke fenomener har jeg valgt å bruke en strategisk utvelgelse av informanter. Det vil si at jeg som forsker på forhånd har tenkt gjennom hvem som må delta for at jeg skal få samlet nødvendige data. Valgene er gjort på bakgrunn av teori, tidligere forskning og de sentrale fenomenene i min problemstilling (Johannessen et al., 2010; Malterud, 2017). For å finne informanter brukte jeg ulike strategier. Jeg har annonsert prosjektet mitt i sosiale medier, jeg har drevet personlig rekruttering via e-post og telefon, og jeg har brukt snøballeffekten. Tilslutt fant jeg fire informanter; én via en medstudent, to gjennom research på internett og den siste via å ta direkte kontakt med et lokalt PPT-kontor. Jeg tok kontakt med tre av informantene via e-post og en informant via telefon. Utvalget mitt er intensivt, altså er alle informantene ferdigutdannede logopeder som jobber med barn som stammer, men samtidig er ikke kompetansen deres helt lik da ingen av de har spesialisert seg på stamming (Johannessen et al., 2010). Dette gjør at informantene kan bidra med mye informasjon, uten at denne informasjonen blir ekstrem (Johannessen et al., 2010). Jeg opplevde det som utfordrende å skaffe informanter og var i kontakt med flere logopeder via e-post som ikke ønsket å stille opp eller som ikke svarte. Til slutt endte jeg opp med fire logopeder som passet mine utvalgsriterier. Det at utvalget mitt er kriteriebasert utvalg, vil si at jeg har plukket ut informantene på bakgrunn av visse kriterier jeg har satt (Johannessen et al., 2010). Kriteriene lyder som følger: 1) personen jobber som logoped, 2) personen må ha jobbet som logoped i minimum ett år, 3) personen må jobbe/ha jobbet med barn i alderen 6 - 13 år som stammer i løpet av de siste tre årene, 4) personen må jobbe som logoped i en kommune eller som privatpraktiserende logoped og 5) personen skal ikke ha spesialisert seg på stamming. Jeg har altså valgt å bruke ganske snevre kriterier med tanke på at logopeder allerede er en liten yrkesgruppe i Norge. Jeg har valgt denne avgrensningen i håp om å finne de beste informantene til studien min. Det at utvalget mitt består utelukkende av logopeder skaper en viss homogenitet. Det gjør også at samtlige informanter er kvinner, selv om dette ikke var tilsiktet, men en ren tilfeldighet. Men en spredning i alder og geografisk lokasjon skaper noe variasjon i utvalget (Johannessen et al., 2010).

En vanlig holdning for et forskningsprosjekts utvalgsstørrelse har vært å stoppe rekruttering når datainnsamlingen har nådd et metningspunkt, altså når forskeren ikke lengre får ny informasjon (Johannessen et al., 2010; Malterud, 2017). I dette prosjektet har det vært andre faktorer som har avgjort utvalgsstørrelsen, nemlig ressurser og tid. Prosjektet skal ferdigstilles på ett semester og jeg er eneste forsker knyttet til prosjektet. Dette begrenser hvor mange intervjuer jeg har mulighet til å gjennomføre og analysere.

3.6 Intervjugjennomføring

Den informasjonen som kommer ut av et intervju er i stor grad avhengig a relasjonen mellom forskeren og informanten. Dog kan ikke denne relasjonen sies å være likeverdig mellom de to partene (Johannessen et al., 2010). Da det er forskeren som stiller spørsmålene og kontrollerer intervjuet blir maktfordelingen skjev, i forskerens favør. Men forskeren kan likevel skape en god relasjon med informanten og øke muligheten for å kunne innhente data av god kvalitet (Johannessen et al., 2010). Jeg gjennomførte fire intervjuer av 30-40 minutters varighet. Det gikk ca. 1 måned mellom intervju 2 og 3 grunnet vansker med å skaffe informanter. Jeg undersøkte tidlig i prosessen hva som kan påvirke informanten i en intervjusituasjon. Johannessen et al. (2010) peker på fire faktorer en forsker bør være oppmerksom på under et intervju. Jeg skal her vise hvordan jeg forholdt meg til disse fire faktorene.

Det første er *legitimering*. Da informantene frivillig lar seg intervjuer går det en grense for hvor mye de ønsker å dele. Gjennom å legitimere prosjektet vil informantene lettere kunne sette den grensen og det vil ha betydning for informasjonsverdien (Johannessen et al., 2010). Jeg har brukt god tid i forkant av intervjuene til å sende informantene detaljerte informasjonsskriv om prosjektet. Disse informasjonsskrivene informerte om informantenes rettigheter, hvilke typer spørsmål de kunne forvente å få og formålet med prosjektet. Før jeg startet intervjuene forsikret jeg meg om at informantene hadde lest og forstått informasjonsskrivet. I tillegg innledet jeg intervjuene med å forsikre deltakerne om at jeg kun var ute etter deres egne beskrivelser og at det ikke fantes noen «rette» eller «feile» svar. På denne måten prøvde jeg å legitimere prosjektet mitt.

Det neste som kan påvirke informanten er *situasjonen* eller *rammen* intervjuet gjennomføres i. Lokasjon og kommunikasjonsmetode kan få konsekvenser for utfallet av intervjuet (Johannessen et al., 2010). Jeg gjennomførte ett intervju på informantens kontor og tre intervjuer over telefon. Å gjennomføre intervjuet på informantens kontor ga meg mulighet til å snakke med informanten ansikt til ansikt. Det betyr at i tillegg til det som ble sagt, kunne jeg

tolke kroppsspråket til informanten. Det man risikerer i en slik situasjoner er avbrytelser av mennesker eller telefoner, eller at noen overhører intervjuet (Johannessen et al., 2010). Vi ble hverken avbudt av mennesker eller telefoner. Hvor vidt noen overhørte intervjuet vet jeg ikke. Da informanten selv ønsket å møtes på hennes kontor og virket avslappet gjennom hele intervjuet, tolker jeg det ikke slik at hun var bekymret for dette. Risikoen for avlytting og avbrytelser er mindre når man gjennomfører intervjuet over telefon, men her kan det oppstå andre utfordringer. Det å ikke møte informanten ansikt til ansikt kan påvirke relasjonen mellom forsker og informant. Det kan også påvirke informasjonskvaliteten av forskeren ikke har mulighet til å tolke informantens kroppsspråk (Johannessen et al., 2010). Dette var utfordringer jeg var bevisste på under mine intervjuer. Telefonintervju ble den beste løsningen da jeg ikke hadde økonomi eller tid til å reise på tvers av landet for å møte informantene. Jeg kunne ha valgt å kun intervju informantene som jeg hadde mulighet til å møte, men jeg vurderte geografisk spredning som viktigere. Det som var positivt med å intervju over telefon var at informantene sto fritt til å velge tidspunkt for samtalen og hvor de ønsket å være selv. Noen valgte å sitte hjemme, andre på kontoret sitt. Her var det lettere å skape en trygg og komfortabel atmosfære for informantene. Jeg brukte litt tid på å snakke med dem før vi startet intervjuet i håp om at dette kunne styrke relasjonen mellom oss.

Det tredje som kan påvirke informantene i et intervju er *intervjueren*. Faktorer som klær, kjønn, alder, etnisitet og oppførsel kan avgjøre hvordan informantene ønsker å forholde seg til intervjueren (Johannessen et al., 2010). Flere av disse faktorene, som kjønn, alder og etnisitet får man ikke gjort så mye med. Jeg vurderte nøye klesvalg og sminke før jeg møtte den ene informantene på kontoret hennes. Jeg prøvde også å finne en balanse mellom å holde meg profesjonell og saklig, og virke hyggelig og imøtekommende. Utseende var ikke noe jeg trengte å bekymre meg over ved telefonintervjuene. Også her balanserte jeg profesjonalitet og imøtekommenhet.

Den fjerde faktoren som kan påvirke informantene i et intervju er *intervjueffekten*. Det vil si forskerens egne usikkerhet og manglende intervjutrening. Blir dette oppfattet av informantene kan det påvirke hva informantene ønsker å dele (Johannessen et al., 2010). Dette var noe jeg tenkte mye på da det var første gang jeg intervjuet noen i en forskningssammenheng. Jeg prøvde å framstå som selvsikker og trygg på min kunnskap om fenomenene jeg stilte spørsmål rundt. Hvorvidt jeg ble oppfattet slik jeg ønsket, vet jeg ikke.

3.7 Transkribering

Før jeg kunne gå i gang med å analysere datamaterialet mitt måtte intervjuene transkriberes fra muntlig tale til skriftlig form. Dette gjør intervjuene mer strukturerte gir bedre oversikt over dataen, og Kvale og Brinkmann (2015) mener dette i seg selv er en begynnelse på analyseprosessen. Jeg valgte å transkribere intervjuene selv. Dette ga meg muligheten til å lære mer om min egen intervjustil, samtidig som det satte i gang tanker om meningsinnholdet i det som ble sagt (Kvale & Brinkmann, 2015). Transkribering er en tidkrevende prosess som inneholder mye tolkning (Kvale & Brinkmann, 2015). Jeg transkriberte fire intervjuer med en varighet på mellom 30-40 minutter hver, og brukte omlag 8 timer på denne prosessen. Jeg måtte gjøre flere valg som kunne få konsekvenser for analysen senere. Det finnes ikke mange standardregler for å gjøre om talespråk til skriftspråk (Kvale & Brinkmann, 2015). Jeg risikerte å ikke få med indikasjoner på ironi, trykk på ord, stemmebruk og prosodi, som kan bære mye av meningen i en ytring (Kvale & Brinkmann, 2015). Da jeg var den eneste som både skulle transkribere og analysere datamaterialet valgte jeg å bruke egne tegn i transkripsjonen. Jeg brukte «...» for å indikere pauser midt i ytringer eller for å indikere unaturlige setningsavslutninger. Ord som informantene vektla satte jeg i kursiv. Jeg gjorde en vurdering på hvor mange fyllord, som ehm og øøøh, jeg valgte å transkribere. Jeg prøvde å vurdere om de var viktige for meningsinnholdet i ytringen. Jeg beholdte noe, men valgte også å unnlate noen da jeg ikke skulle gjøre en lingvistisk analyse av datamaterialet. Jeg valgte å transkribere alle digresjoner da jeg ikke ønsket å vurdere viktigheten av innholdet i disse før jeg kom til analysen. Selv om alle fire informantene mine snakket med forskjellige dialekter valgte jeg å transkribere alle intervjuene på bokmål. Dette gjorde jeg for å bevare anonymiteten til informantene. Selv om jeg her risikerte å gå glipp av subtile indikasjoner på meningsinnhold vurderte jeg informantenes anonymitet som viktigere.

3.8 Analyse

Deskriptiv analyse er en fellesbetegnelse for analyser som innebærer koding og kategorisering, og er representativ for mitt valg av analysemetode. Kodingen tillater meg som forsker å redusere et omfattende datamateriale så det blir mer oversiktlig og forståelig (Postholm, 2010). Koding og kategorisering av datamaterialet er kjerneaktiviteter i den kvalitative analyseprosessen (Nilssen, 2012). Jeg har valgt å kode datamaterialet mitt på tre ulike nivåer; *åpen koding*, *aksial koding* og *selektiv koding*. Denne framgangsmåten er

inspirert av konstant komparativ analysemetode som man ofte finner brukt i Grounded Theory (Nilssen, 2012). Denne metoden passer bra som analyse av studier med induktivt design (Nilssen, 2012) og jeg fant derfor god støtte i å ta utgangspunkt i denne fremgangsmetoden.

Åpen koding

På det første nivået kodingsprosessen er målet å redusere en stor mengde datamateriale til noen få kategorier som fanger essensen i materialet (Nilssen, 2012). Åpen koding er den delen av analysen der jeg som forsker setter navn på fenomener og ytringer gjennom en intens og nøye gjennomgang av datamaterialet (Nilssen, 2012). Jeg startet med å lese gjennom transkripsjonene og noterte meg ting som fanget min interesse, samme hva det var. Jeg var bevisst på å ikke lete etter noe spesielt i den første gjennomlesningen. Deretter leste jeg gjennom transkripsjonene på nytt og streket under, gullet ut og noterte i margin alt jeg vurderte som mulig relevant. Under denne gjennomlesningen hadde jeg problemstillingen og forskningsspørsmålene mine i tankene når jeg vurderte materialet. Selv om jeg ikke lette etter noen konkrete ting ble prosessen påvirket av teori, erfaringer, kunnskaper og tanker jeg har gjort meg gjennom prosessen (Nilssen, 2012; Postholm, 2010). Vivi Nilssen (2012) påpeker at det i denne analysedelen er viktig å møte datamaterialet med en åpen holdning til hva datamaterialet forteller. Selv om jeg prøve så godt jeg kunne å legge min forforståelse til side har den likevel påvirket de valgene jeg har gjort i analyseprosessen. Kodene jeg har laget er konstruert på bakgrunn av teori, mine hypoteser, min kunnskap, mine erfaringer, og tanker jeg hadde gjort meg fra intervjuene og transkripsjonen (Nilssen, 2012). Altså vil min forforståelse være med på å bestemme hva jeg som forsker anser som data i materialet og hva jeg anser som «støy» (Nilssen, 2012).

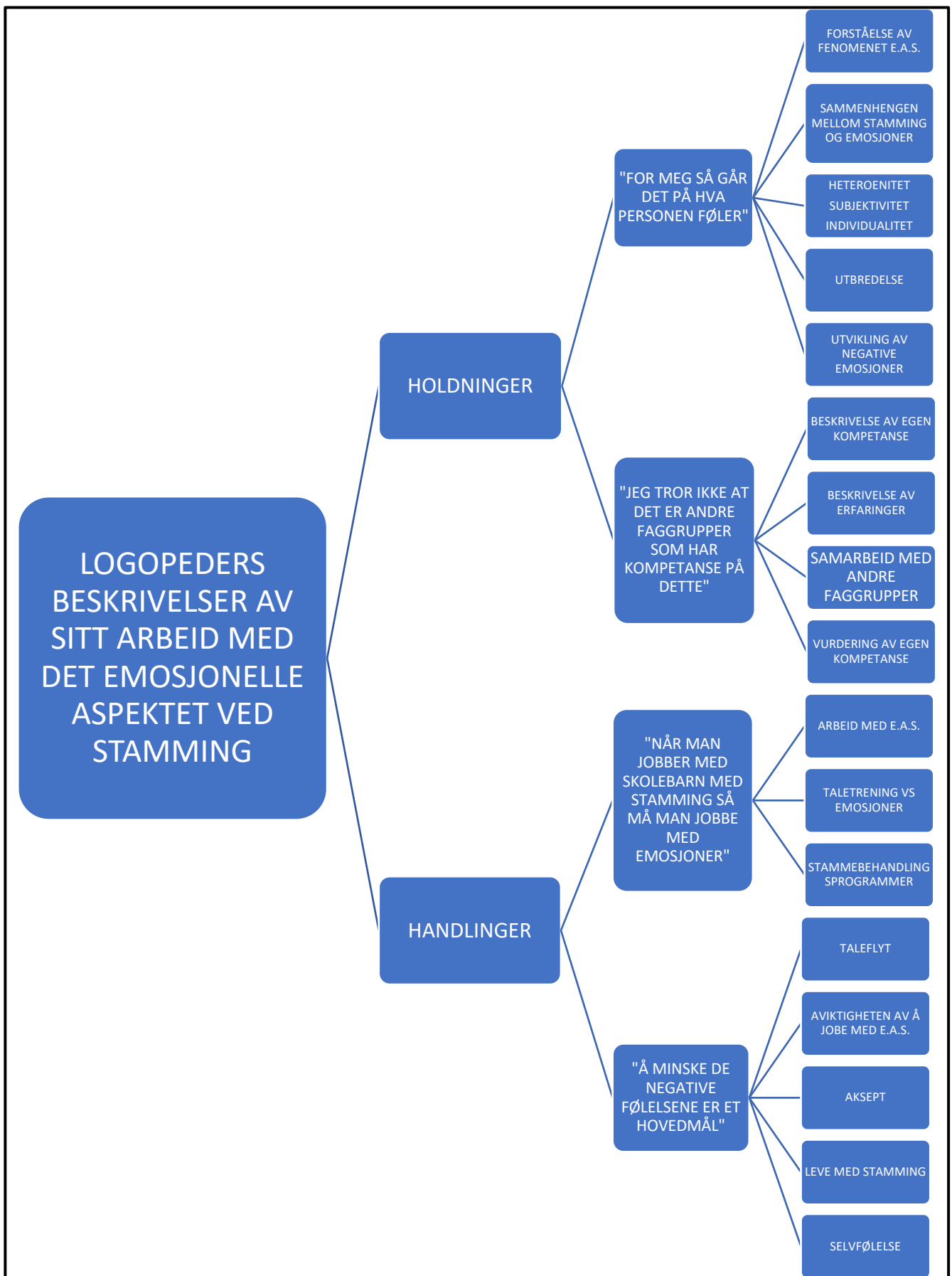
Aksial koding

I steg to i denne analyseprosessen skulle jeg finne sammenhenger mellom kodene jeg hadde laget. I Grounded Theory kalles dette for *aksial* koding (Nilssen, 2012). Målet var å til slutt sitte igjen med noen få kategorier som fanget opp essensen i materialet (Nilssen, 2012). Jeg hadde allerede gjort en omfattende reduksjonsprosess i den åpne kodingen og nå skulle jeg redusere dataene enda mer. Nilssen (2012) sier at det ikke er uvanlig at forskeren sitter igjen med en stor mengde koder etter den åpne kodingsprosessen, noe jeg så absolutt gjorde. Ofte begynner forskere å danne seg en oppfatning av kategoriseringer allerede under den åpne kodingen (Nilssen, 2012). Jeg opplevde flere ganger at jeg nesten var på vei over i den aksiale kodingen før jeg var ferdig med den åpne kodingen, da jeg begynte å se spennende mønstre i

kodene allerede tidlig i prosessen. Da jeg hadde lagd en oversikt over alle kodene mine fra den åpne kodingen begynte jeg å sortere ut hvilke av de som kunne passe sammen. Jeg måtte noen ganger tilbake til transkripsjonene for å se hva informantene egentlig hadde sagt for å kunne plassere kodene i riktige grupperinger. Etter litt omdøping satt jeg igjen med 17 temaer som jeg tok med meg inn i neste fase av kodingsprosessen.

Selektiv koding

Det siste steget i denne analyseprosessen var den selektive kodingen. Her var målet å finne kjerne kategorier i datamaterialet mitt (Nilssen, 2012). Jeg opplevde det som noe utfordrende å finne kjerne kategorier i datamaterialet mitt. Jeg plukket først ut kategorien *behandling* som en mulig kjerne kategori. Dette fordi problemstillingen min søker å belyse logopeders erfaringer med å arbeide med det emosjonelle aspektet ved stamming. Men etter mye vurdering kom jeg fram til at denne kategorien alene ikke var dekkende nok til å bruke som kjerne kategori. Logopedenes arbeid med det emosjonelle aspektet ved stamming handler om mer enn bare det som skjer i selve behandlingen, noe som kommer fram i de andre kategoriene jeg har konstruert. Jeg kom fram til at jeg hadde fire kategorier som til sammen beskrev kjernen i studien min. De fire kategoriene er 1) *For meg så går det på hva personen føler*, 2) *Å minske de negative følelsene er et hovedmål*, 3) *Når man jobber med skolebarn med stamming så må man jobbe med emosjoner*, 4) *Jeg tror ikke at det er andre faggrupper som har kompetanse på dette*. For å tydeliggjøre sammenhengen mellom problemstillingen min og kategorivalgene mine ytterlige valgte jeg å dele de fire eksisterende kategoriene inn i to nye kategorier, *holdninger* («For meg så går det på hva personen føler») og «Jeg tror ikke at det er andre faggrupper som har kompetanse på dette») og *handlinger* («Å minske de negative følelsene er et hovedmål») og «Når man jobber med skolebarn med stamming så må man jobbe med emosjoner»). Disse danner tilsammen *Logopeders beskrivelser av sitt arbeid med det emosjonelle aspektet ved stamming*. Hele denne prosessen har jeg illustrert i figur 2 nedenfor.

Figur 2: Visuell presentasjon av den tematiske analysen

3.9 Studiens kvalitet

3.9.1 Metodekritikk

Ifølge Manson (2002, referert i Johannessen et al., 2010, s. 136) bør man stille seg selv fire spørsmål om man vurderer å bruke intervju som metode:

- Hvorfor vil jeg ha en *dialog* med mennesker for å hente inn data for å få svar på problemstillingen?
- Hvorfor ønsker jeg å bruke *kvalitative intervjuer*?
- Hvorfor vil jeg benytte denne *løse* tilnæringsmåten i stedet for en mer strukturert form for datainnsamling?
- Hva er *svakheten* med kvalitative intervjuer som kan gjøre det vanskelig å få svar på problemstillingen?

Jeg skal kort svare på disse spørsmålene. Jeg ønsker å ha en dialog med informantene så jeg kan få tak i deres erfaringer og synspunkter og jeg velger den kvalitative tilnærmingen fordi jeg ønsker å gå i dybden på de fenomenene jeg skal studere. Da de fenomenene jeg skal studere er noe uklare kan det være informantene sitter med kunnskaper, erfaringer og synspunkter jeg ikke har tenkt på. Ved å bruke en «løser» tilnærming gir jeg informantene rom til å dele dette med meg. Det finnes flere potensielle svakheter ved å bruke intervju som metode og disse er noe jeg har valgt å drøfte i et eget avsnitt litt senere i teksten.

Det er rettet en del skepsis mot intervju som metode som i hovedsak går ut på at den informasjonen som kommer fram i et intervju er ensidig og derfor ikke er en troverdig kilde. Her vil jeg peke tilbake på ontologien og det konstruktivistiske verdenssynet jeg støtter meg til; det finnes ikke bare én virkelighet og én sannhet, hva som er sant er subjektivt og opp til hvert enkelt menneske å bedømme.

I prosessen med å velge forskningsmetode har det vært viktig for meg som forsker å se på både de positive og negative sidene ved metoden. Bjørndal (2011) peker på flere positive sider ved bruk av intervju. Metoden egner seg spesielt godt til informasjonsinnsamling av kvalitativ art. Man har med denne metoden mulighet til å være ganske fleksibel, noe som gir rom for å kunne oppklare uklarheter og misforståelser, samt større rom for å fange opp detaljer og nyanser (Bjørndal, 2011). Utfordringene med å bruke intervju som metode er blant annet at jeg som forsker ikke har mulighet til å nå mange informanter da metoden kan være tid- og ressurskrevende. Dette kan gjøre det vanskeligere for meg å generalisere funnene i studiet. Som intervjuer står jeg også i fare for å kunne påvirke svarene til informantene (Bjørndal,

2011). Befring skriver at det største problemet med bruk av intervju som metode består i at informantene ikke kan opptre anonymt, noe som kan ha uoversiktlige følger for datavaliditet (Befring, 2015). Det positive med å forme intervjuet semistrukturert er at jeg skaper en fleksibel intervjusituasjon samtidig som jeg sikrer at de fenomenene jeg studerer blir drøftet (Johannessen et al., 2010). Utfordringen er å finne en balanse mellom struktur og åpenhet. Jo mer strukturert intervjuet er, jo mer avgrenset er fokuset og muligheten for å svare fritt blir mindre. Jo mer åpen og fleksibel intervjuet er, jo mer tidkrevende blir både intervjuprosessen og analyse- og tolkningsprosessen etterpå (Johannessen et al., 2010).

Jeg skal videre rette et kritisk blick på det å forske kvalitativt gjennom å se på validitet og reliabilitet i kvalitativ forskning.

3.9.2 Validitet

Styrken på validiteten i min studie avhenger av i hvilken grad jeg faktisk har undersøkt det jeg intenderte å undersøke. Det handler om kvaliteten i transkripsjon og tolkning, sammenhengen mellom resultat og teori, samt oppgavens generaliserbarhet (Befring, 2015). Oppgavens transparens vil også påvirke validiteten i oppgaven (Tjora, 2017). Jeg har valgt å være åpen om hva jeg har gjort i denne oppgaven. Jeg har hele tiden prøvd å forklare i detalj hvilke steg jeg har tatt. Dette har jeg spesielt vektlagt i beskrivelsene av intervjuprosessen, transkripsjonene og analyseprosessen. Dette gjør oppgaven min transparent for leseren. Målet er at leseren skal få et så godt innblikk i forskningen jeg har gjort at de selv kan ta stilling til forskningens kvalitet (Tjora, 2017). Videre har jeg forsøkt å sikre validiteten i min studie gjennom å ta for meg Joseph A. Maxwell (1992) validitetskategorier for kvalitative studier. De fire kategoriene som var aktuelle for min studie skal jeg presentere her.

Intervjuene ble tatt opp på lydbånd og transkribert uten store utelatelser eller endringer fra tale til skrift. Dette gjorde at det datamaterialet jeg skulle analysere var nært opp mot uttalelsene til informantene. Jeg har tidligere i oppgaven gitt en detaljert beskrivelse av hvordan intervjuene og transkripsjonene ble gjennomført. På dette måten har jeg sikret en *deskriptiv validitet* (Maxwell, 1992). Jeg har forsøkt å tolke datamaterialet så nært opp mot informantenes beskrivelser som mulig og jeg har brukt en analysemetode som ga meg mulighet for å gå dypere inn i materialet og finne underliggende tanker og holdninger i informantenes utsagn. På dette måten har jeg bevart *tolkningsvaliditeten* (Maxwell, 1992). I drøftingskapittelet i denne oppgaven har jeg knyttet resultatene fra analysen opp mot teori og

funnet troverdige teoretiske sammenhenger mellom teorien og fenomenene. Her har jeg styrket oppgavens *teoretiske validitet* (Maxwell, 1992). Tilslutt vil jeg vise hvordan jeg har ivarettatt *generaliseringsvaliditeten* i oppgaven. Generalisering av kvalitative studier har vært mye debattert da man ikke kan bruke de samme kriteriene som i kvantitative studier (Tjora, 2017). Utvalget mitt er ikke representativt for en stor populasjon, noe som heller ikke var hensikten med studien. Jeg har valgt å hente inn data gjennom informantenes subjektive holdninger, taker, og beskrivelser, og disse vil ikke være gjeldende for alle logopeder. Det er ikke en gang sikkert informantene selv ville svart det samme nå som de gjorde da, siden våre subjektive erfaringer stadig er i endring. Målet med undersøkelsen var å få et «her og nå» - bilde på deres oppfattelse av enkelte fenomener. Men selv om resultatene kanskje ikke gjelder for en stor populasjon, har fortsatt studien generalitetsvaliditet (Maxwell, 1992). Jeg har brukt ganske snevre inklusjonskriterier i utvelgelsen av informanter, og gjennom disse kriteriene kan andre vurdere om dette studiet også vil være relevant for dem (Tjora, 2017). Det at det det fortelles om kan gjenkjennes av andre i lignende situasjoner gjør at studien har en generell verdi (Befring, 2015).

3.9.3 Reliabilitet

«[Reliabilitet] handler om hvorvidt vi oppfatter en klar sammenheng mellom empiri, analyse og resultater i en undersøkelse, og at dette ikke er styrt av personlige politiske eller andre faktorer som ikke er redegjort for.» (Tjora, 2017, s. 264)

Altså handler reliabilitet om forskningsresultatenes troverdighet (Befring, 2015). I kvantitativ forskning baseres reliabilitet på et tilsiktet mål om fullstendig nøytralitet hos forskeren, noe som ikke er realistisk i kvalitative studier (Tjora, 2017). Det er flere grunner til dette. Johannessen et al. (2010) peker blant annet på at det i kvalitative studier ofte ikke benyttes strukturerte datainnsamlingsteknikker, at observasjonene er verdiladet og kontekstavhengige og at forskeren ofte bruker seg selv som instrument. Men man kan tilstrebe reliabilitet i kvalitativ forskning også. Gjennom en troverdig forskningsmetodisk dokumentasjon, hvor forskningsprosessen beskrives så grundig at andre kan følge prosedyren i nye studier, blir resultatene mer reliable (Befring, 2015). Altså, vil transparensen jeg diskuterte under validitet også styrke min forsknings reliabilitet. Også høy refleksivitet kan styrke reliabiliteten i oppgaven (Tjora, 2017). Det vil si at jeg som forsker viser en vilje til å undersøke eget forskningsarbeid og hvordan personlige interesser og kunnskaper kan ha formet dette. Jeg må

vurdere og forklare hvordan mitt personlige engasjement kan ha preget forskningsarbeidet eller hvordan min kunnskap og erfaring kan ha påvirket analysen og drøftingen min (Tjora, 2017). Jeg har blant annet drøftet min refleksivitet i avsnittene *forskerens rolle og forforståelse*.

3.10 Etiske overveielser

Det er nødvendig for meg å forstå de etiske rammene jeg som forsker må forholde meg til og respektere. Etikk omhandler prinsipper, regler og retningslinjer for hva som anses som gode eller dårlige handlinger (Johannessen et al., 2010). Disse gjelder også innen forskning da dette er en virksomhet som kan få konsekvenser for andre mennesker (Johannessen et al., 2010). Det etiske hensynet veier spesielt tungt i samfunnsvitenskapelig forskning da denne vitenskapen så direkte berører enkeltmennesker (Johannessen et al., 2010). I Norge har *Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora* (NESH) samlet et sett med forskningsetiske retningslinjer i et hefte, kalt «*Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*», som blant annet er tilpasset samfunnsvitenskapelig forskning (NESH, 2016). Når jeg videre i teksten refererer til «heftet» er det dette heftet jeg henviser til. NESH skriver at de etiske retningslinjene søker å forebygge vitenskapelig uredelighet ved å «... bidra til å utvikle forskningsetisk skjønn og refleksjon, avklare etiske dilemmaer og fremme god vitenskapelig praksis» (NESH, 2016, s. 5). Grovt inndelt ser man her på tre hensyn som forskeren må tenke på (Johannessen et al., 2010); 1) informantens rett til selvbestemmelse og autonomi, 2) forskerens plikt til å respektere informantens privatliv, og 3) forskerens ansvar for å unngå skade (Johannessen et al., 2010). Jeg vil ta utgangspunkt i disse tre for å vise hvordan jeg som forsker skal utøve god etisk praksis i min studie.

Den første delen gjelder selvbestemmelse og autonomi. Her ser jeg først til punkt nr. 6 NESHs hefte kalt *Personvern*. Det påpekes at forskeren skal respektere deltakerens autonomi, integritet, frihet og medbestemmelse. Dette gjelder spesielt når deltakeren aktivt bistår med å skaffe informasjon, for eksempel gjennom intervju (NESH, 2016). Dette har jeg gjort gjennom anonymisering, grundig informasjonsutveksling, samtykkeerklæring og deltakers rett til å avbryte deltakelse. Alle disse punktene skal jeg komme tilbake til lengre ned. For å ivareta informantens selvbestemmelse og autonomi er det viktig at de får god informasjon om prosjektet så de er i stand til å ta riktig avgjørelse for seg selv. Dette omtales i punkt nr. 7

(Ansvaret for å informere), hvor det står at informasjonen skal gis på en nøytral måte slik at deltakeren ikke utsettes for utilbøyeelig press (NESH, 2016). Jeg ivaretok dette ved å sende et fyldig, dog lett lesbart, informasjonsskriv på e-post til informanten så vedkommende fikk god tid til å lese gjennom og vurdere informasjonen uten at han/hun følte seg presset til å svare raskt. Det ble vektlagt at deltakelse er 100 % frivillig og at ved et eventuelt avslag fra informanten ville det ikke tilkomme noen negative konsekvenser. I heftets punkt nr. 8 (Samtykke og informasjon) legges det vekt på at samtykket er fritt, informert og uttrykkelig (NESH, 2016). Et *fritt* samtykke prøvde jeg å oppnå ved å gjennomføre det jeg skrev om i punkt nr. 7. Et *informert* samtykke prøvde jeg å oppnå gjennom det informasjonsskrivet jeg sendte på e-post til informanten. I tillegg gjorde jeg det klart at jeg kunne kontaktes om det var noe informanten lurte på eller som ikke kom klart nok fram i informasjonsskrivet. Et *uttrykkelig* samtykke prøvde jeg å sikre ved å sjekke med informanten at vedkommende forsto hva deltakelsen innebar, hvordan vedkommende kunne trekke seg fra prosjektet og at dette ikke medførte noen negative konsekvenser. For å sikre informantens selvbestemmelse og autonomi ønsket jeg å gi informanten anledning til å korrigere misforståelser der det var mulig slik det er omtalt i heftets punkt nr. 46 (Tilbakeføring av forskingsresultater) (NESH, 2016). Dette gjorde jeg ved å tilby informanten å lese gjennom transkripsjonen etter intervjuet.

Neste del omhandler informantens privatliv. Punkt nr. 9 (Konfidensialitet) i heftet viser til at innsamlet informasjon om personlige forhold skal behandles konfidensielt og fortrolig (NESH, 2016). Dette ivaretok jeg ved å aidentifisere opplysningene ved bruk av kodenøkler, og oppbevare kodenøkler og personopplysninger separat. I tillegg har jeg anonymisert informanten i publikasjonen av studien. Videre vil ikke de opplysningene jeg har samlet inn brukes til noe annet formål enn akkurat dette studiet, noe som er i tråd med heftets punkt nr. 10 (Begrenset gjenbruk) (NESH, 2016). I punkt nr. 11 (Lagring av personopplysninger) skriver NESH at disse skal oppbevares sikkert og separat (NESH, 2016), noe jeg har tiltalt tidligere. Videre skal informanten informeres om oppbevaring av data, som i dette tilfellet vil gjelde data samlet på minnepenn låst inn i en skuff. Informanten skal vite hvordan og når dataen skal destrueres, noe jeg har informert om i informasjonsskrivet informanten har fått tilsendt på e-post.

Den tredje delen omhandler skade og negative konsekvenser for informanten. I punkt nr. 12 (Ansvaret for å unngå alvorlig skade) skriver NESH at jeg som forsker må «... *unngå at*

forskningsdeltakerne blir utsatt for alvorlig fysisk skade eller andre alvorlige eller urimelige belastninger som en følge av forskningen.» (NESH, 2016, s. 19). I min studie, som omhandler beskrivelser av logopediske tiltak rettet mot barn som stammer og deres emosjoner, er sannsynligheten liten for at dette temaet eller informasjon som framkom i intervjuet vil oppleves som en stor påkjenning for informanten. Å unngå skade vil i dette tilfelle helle mer mot å sikre informantens privatliv, anonymitet, selvbestemmelse og autonomi. Om dette blir behandlet riktig er det mer sannsynlig at informanten føler seg godt ivaretatt og at deltakelsen i studien ikke oppleves som belastende (NESH, 2016).

Gjennom å ivareta disse etiske retningslinjene tilstreber jeg å gjøre mitt prosjekt etisk forsvarlig og skape en positiv opplevelse for informantene.

3.11 Forforståelse

Som forsker har jeg valgt å igangsette en prosess hvor jeg skal prøve å finne ny kunnskap om noe. Jeg har lest litteratur, valgt tema, valgt utvalg, formulert spørsmål til intervju og tatt en hel del andre valg som har formet mitt prosjekt. De valgene jeg har gjort er i stor grad basert på mine interesser og erfaringer, altså min forforståelse. Dette er min kunnskap og oppfattelse av virkeligheten, det som ligger bak mine holdninger, tanker og tolkninger (Johannessen et al., 2010). Alle mennesker har en forforståelse (Johannessen et al., 2010). Ingen forsker starter med blanke ark, det ligger alltid noe til grunn for de valgene man tar (Johannessen et al., 2010). Som forsker er det avgjørende at jeg er meg selv bevisst min egen forforståelse. Min forforståelse styrer hva jeg velger å observere, altså hva vil jeg studere, hvem vil jeg intervju, hvilke spørsmål vil jeg stille (Johannessen et al., 2010)? Den avgjør hva jeg vurderer som viktig data, hvordan jeg tolker og analyserer dataen og hva resultatet av studien blir. Hvor godt jeg kjenner og forstår min egen forforståelse og dens påvirkningskraft på mine valg i denne studien, vil avgjøre hvor valid mine resultater er (Johannessen et al., 2010). Målet med å synliggjøre min egen forforståelse er ikke å eliminere betydningen av medvirkningen jeg som forsker har på studien, men heller å belyse den og åpne for drøfting av konsekvensene av dette (Malterud, 2017). I *Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora* sine etiske retningslinjer står det følgende:

«Forskjellige faglige tilnærminger og teoretiske ståsteder kan dessuten åpne for ulike, men likevel rimelige tolkninger av det samme materialet. Det er derfor viktig å reflektere over og redegjøre for hvordan egne verdier og holdninger kan påvirke valg av tema, datakilder og tolkninger.» (NESH, 2016, s. 10)

Noe av det jeg som forsker bør være bevisst på i min studie er følgende:

- 1) Min bachelor i spesialpedagogikk har gitt meg mye kunnskap om barns psykologiske og emosjonelle utvikling og hva som kan påvirke denne utviklingen. Ikke alle sitter med sammen kunnskapen eller de samme oppfatningene som meg.
- 2) Jeg har, på bakgrunn av min utdanning, klare oppfatninger om viktigheten av tidlig innsats og hvordan dette bør gjennomføres. Det er ikke dermed sagt at denne oppfattelsen er riktig.
- 3) Jeg er for øyeblikket logopedstudent og litteratur om stamming og emosjoner sitter ferskt i minne. Dette vil ikke være tilfelle for alle logopeder.
- 4) Jeg har dannet meg en oppfatning av hvordan logopeder bør jobbe med emosjoner hos barn som stammer. Denne oppfatningen er kun bygget på teori, jeg har ikke praktisk erfaring som logoped.

4 STUDIENS RESULTATER

For å presentere og diskutere resultatene i denne studien har jeg valgt å bruke Kvale & Brinkmanns (2015) tre analysenivåer; *selvforståelse, kritisk forståelse basert på sunn fornuft og teoretisk forståelse*. I dette kapitlet vil jeg ta utgangspunkt i det første analysenivået og presentere informantenes selvforståelse. Jeg vil presentere deres utsagn tematisk. I det neste kapitlet vil jeg ta for med de to neste analysenivåene.

Temaene jeg skal presentere her er hentet fra den aksiale kodingen jeg foretok i analysen av datamaterialet. De fire temaene er: 1) *For meg så går det på hva personen føler*, 2) *Å minske de negative følelsene er et hovedmål*, 3) *Når man jobber med skolebarn med stamming så må man jobbe med emosjoner*, 4) *Jeg tror ikke at det er andre faggrupper som har kompetanse på dette*.

Jeg har valgt å anonymisere informantene i slik grad at jeg ikke forteller hvem som har sagt hva. Da det logopediske fagmiljøet i Norge ikke er så stort føler jeg denne graden av anonymisering er nødvendig for å ivareta informantenes rettigheter. Å skille informantenes utsagn fra hverandre ser jeg heller ikke på som nødvendig for å kunne drøfte resultatene på en hensiktsmessig måte.

4.1 «For meg så går det på hva personen føler»

Alle logopedene knytter det emosjonelle aspektet ved stamming til følelser som oppstår i barnet som stammer. Dette er følelser som kan oppstå både før, under og etter snakking. En av logopedene knytter også dette aspektet opp mot følelsene man kan finne i miljøet rundt barnet, som for eksempel hos foreldrene.

«...da tenker jeg at det er jo de emosjonene som kanskje ligger i selve barnet. Men også de emosjonene i forhold til de i miljøet rundt...altså hvilke tanker og følelser har foreldrene, hvilke tanker og følelser har de andre i miljøet rundt barnet i forhold til stamming. Som igjen kanskje gir seg til syne i hvordan man møter dette barnet med stamming.»

En av logopedene nevner også at hun knytter emosjonelle reaksjoner på stamming til konsekvensene stammingen kan ha på andre deler av tilværelsen, som sosialisering.

«...så kan det [stamming] gi en del utfordringer for deg sosialt ikke minst, som igjen da kan påvirke emosjonene dine.»

Noe jeg synes er veldig interessant er en konsensus jeg finner blant tre av logopedene hvor de indikerer at det er en sammenheng mellom mengden negative emosjoner en person som stammer har og hvor stort problem personen opplever at stammingen er.

«For det går fint an å snakke på en annerledes måte uten å bry seg om det i det hele tatt, så hvis ikke personen som stammer bryr seg om at han stammer så er der ikke et problem.»

Tre av logopedene uttrykker at de opplever en økning i negative emosjoner hos barn som stammer i takt med alderen. En av logopedene sier også at hun i liten grad opplever negative emosjoner som et problem hos små barn som stammer.

«Jeg synes særlig at jo eldre barnet er jo mer stigmatiserende føler de at det er å stamme.»

Jeg finner også en felles holdning blant alle logopedene om at mennesker som stammer er en heterogen gruppe som kan oppleve og reagere på stammingen sin på ulike måter, og at denne subjektiviteten er viktig å være klar over når man skal arbeide med mennesker som stammer.

«Det er jo veldig subjektivt hva det er som oppleves som vanskelig og hva som ikke gjør det. Noen klarer jo, om ikke helt, å gi blaffen så det [stammingen] ikke blir et veldig stort problem, mens andre gjør det til et veldig stort problem og blir nærmest isolert.»

Tre av logopedene sier seg enig i at de opplever emosjoner knyttet til egen stamming som relativt vanlig hos mennesker som stammer. Dette til tross for store individuelle forskjeller i reaksjoner på egen stamming. Den fjerde logopedten virker nølende til å gå god for en slik påstand, men peker samtidig på bedring i emosjoner som et av hovedmålene med

behandlingen hennes. Ut i fra dette tolker jeg det slik at hun også møter en del mennesker som har følelsesmessige reaksjoner på stammingen sin.

«... jeg tenker at alle barn på et eller annet tidspunkt har noe følelsesmessig aspekt inn i stammingen sin.»

4.2 «Å minske de negative følelsene er et hovedmål»

Logopedene er alle veldig klare på hva målet med behandlingen deres er; å minske de negative følelsene knyttet til stamming. Det jeg finner mest interessant er at målene som presenteres av samtlige informanter er i stor grad knyttet til det emosjonelle aspektet ved stamming, og ikke taleflyt. Hos tre av dem blir ikke taleflyt nevnt som et mål i det hele tatt. Fraser som «å akseptere stammingen sin» og «å leve godt med stammingen» går igjen hos alle logopedene. Jeg finner stor konsensus mellom informantene i at det viktigste med behandlingen er å oppnå trygghet hos barnet som stammer, redusere angst for å stamme, og akseptere stammingen.

«Kanskje man klarer å leve videre med det på en mye bedre måte enn hvis man ikke akseptere at sånn kommer det til å være. For hvis man ikke aksepterer at sånn kommer det til å være og man hele tiden skal stange i mot det, å måtte stange i mot at jeg «stammer og jeg vil ikke stamme», det blir jo litt sånn at da stammer du nesten mer.»

En av logopedene knytter også dette målet mot foreldrene.

«Et annet aspekt er det å videre trygge foreldrene, og gi foreldrene og skolen samme kunnskapen om stamming som barnet har...»

Tre av logopedene sier at det å jobbe med emosjonene knyttet til stamming er veldig viktig for å nå målet med behandlingen.

«Jeg synes det er viktigere å få avklart sitt eget forhold til sin egen stamming enn å behandle selve stammingen.»

4.3 «Når man jobber med skolebarn med stamming så må man jobbe med emosjoner.»

Logopedene viser til svært forskjellige måter å jobbe med stamming på. Noen velger å følge et spesifikt stammebehandlingsprogram, som Palin PCI eller Kids, mens andre lager egne behandlingsprogram basert på de individuelle barna de møter. Det er interessant og se at til tross for at de har ulike måter å arbeide på så har det emosjonelle aspektet stor plass i behandlingen hos samtlige logopeder.

«Så vet jeg, i hvert fall sånn erfaringsmessig, er jo tryggere ungene blir på stamming og jo mer kunnskap de får på å snakke om følelser, jo mer reduseres stammingen. Så det å jobbe med emosjonene gjør at stammingen reduseres.»

En logoped forteller at i enkelte caser jobber hun nesten utelukkende med emosjonene hos barnet.

«Det er ikke teknikken i seg selv som reduserer stammingen, men det er emosjonene.»

To av logopedene vurderer det å jobbe med emosjonene til å være viktigste de gjør i behandlingen.

«Jeg synes det er viktigere å få avklart sitt eget forhold til sin egen stamming enn å behandle selve stammingen.»

«...tanker og følelser som ligger under [isfjellet] er egentlig det største i behandlingen når vi jobber med stamming.»

En av logopedene spisser det å jobbe med emosjoner inn på styrking av barnet som stammer sin identitet og selvfølelse, noe hun har erfart gode resultater av.

«...gi barna sine en mulighet til å bli god på noe, altså idrett eller et eller annet, som de liker og støtte opp sånn at man blir innmari god, og dermed ikke får et omdømme som er «du vet han som stammer». I stedet for så skal han bli «han som er god på

klatring». Foreldre skal bygge opp et bilde på barnet sitt som handler om å være god på noe og som setter stammingen i andre rekke.»

4.4 «Jeg tror ikke at det er andre faggrupper som har kompetanse på dette.»

Logopedene er enige i at det er logopeder som er best egnet for å arbeide med stamming og emosjoner. De mener at emosjonene ikke kan løsrives fra stammingen og at man må jobbe helhetlig med vansken. Det å ha kunnskap om stamming opplever de som essensielt når man skal jobbe med emosjoner knyttet til stamming.

«Det kan hende at en psykolog kan hjelpe et barn som stammer med det emosjonelle, men da blir det bare det emosjonelle, de har ikke kompetanse på det emosjonelle knyttet til stamming. Jeg tror egentlig at det er bare en logoped som kan jobbe med stamming.»

Til tross for at de deler denne oppfatningen viser flere av de en usikkerhet i vurderingen av sin egen kompetanse knyttet til det emosjonelle aspektet ved stamming. Noen viser til et ønske om mer erfaring på området, mens andre har et ønske om mer teoretisk kunnskap.

«...når det gjelder følelser så er jeg litt amatør, jeg har en del erfaringer men jeg kan ikke si at jeg har formell kunnskap om håndtering av følelser. Og det er jeg veldig klar på. Det blir på en måte å leke en yrkesgruppe som jeg ikke er...ikke representerer.»

Flere av de gir uttrykk for at de savner mer fokus på dette aspektet ved stamming i logopedutdannelsen.

«Men hvis det er slik at det er logopeder som skal jobbe med [det emosjonelle aspektet ved stamming] så burde vi jo ha en psykologisk tilnærming til opplæring om stamming...»

Flere av logopedene stiller seg også positive til å samarbeide med andre faggrupper om stamming og emosjoner. Dog blir dette kun nevnt som interessant i situasjoner hvor de selv skulle oppleve usikkerhet i egen behandling.

«Selvfølgelig hvis jeg hadde hatt et barn der det tok litt overhånd og ble litt mye og jeg hadde følt at nå når jeg ikke inn, nå vet jeg ikke helt hva jeg skal gjøre, så ville jeg i mitt fagmiljø knyttet meg til noen av kommunepsykologene som jobber med barn.»

5 DRØFTING

I denne studien har jeg stilt spørsmål om hvordan logopedene beskriver sitt arbeid med det emosjonelle aspektet ved stamming hos barn som stammer. I det forrige kapitlet presenterte jeg funnene tematisk og vi kunne se at informantene har mye til felles. De har gjort vurderinger rundt sin kunnskap, kompetanse og erfaring på det emosjonelle aspektet ved stamming, delt sine tanker om arbeidet med barn som stammer og reflektert over sine mål i stammebehandlingen. Jeg vil videreføre bruken av Kvale og Brinkmann (2015) analysenivåer i drøftingen jeg nå skal presentere. Der jeg i forrige kapittel løftet fram informantenes selvforståelse, ønsker jeg her å se forbi den og se funnene gjennom et kritisk blikk og en teoretisk forståelse. Jeg skal knytte funnene til relevant litteratur og forskning, og jeg vil bruke samme temainndeling som i den tematiske analysen.

5.1 «For meg så går det på hva personen føler»

Alle fire logopedene oppfatter det emosjonelle aspektet ved stamming som følelser hos personen som stammer, i denne studien til barn som stammer, som er en reaksjon på stammingen. Som Tetzchner (2012) skriver så er emosjoner følelsesmessige tilstander som oppstår i en person. Samspillet mellom stamming og følelser er dynamisk og gjensidig påvirkende. Et stammeøyeblikk kan trigge mange følelser hos den som stammer, men sterke følelser kan også trigge stammeøyeblikk (Guitar, 2014).

Hvor bredt dette aspektet skal tolkes er det noe uenighet om, da noen teoretikere også mener det omfatter emosjoner vi finner hos mennesker i personen som stammer sitt nærmiljø, mens andre fokuserer kun på den som stammer. Både Kelman og Nicholas (2008) og Guitar (2014) ser litt bredere på det emosjonelle aspektet og anerkjenner at også mennesker som står nær en person som stammer vil kunne oppleve følelsesmessige reaksjoner på stammingen. Dette gjelder spesielt for foreldre som har barn som stammer (Kelman & Nicholas, 2008). Av de fire logopedene jeg intervjuet var det kun én som eksplisitt snakket om viktigheten av å anerkjenne foreldrenes reaksjoner og hjelpe dem.

En av logopedene anerkjenner også at emosjonene hos en som stammer ikke bare oppstår som et direkte resultat av stammeøyeblikket, men kan i tillegg oppstå som en reaksjon på stammingens negative konsekvenser, som sosial tilbaketrekning. Det at stammingen påvirker den sosiale deltakelsen hos mange som stammer er godt dokumentert (Guitar, 2014). Denne

tendensen ser vi også hos barn som stammer (Guttormsen, 2018). Begrensning i sosial utfoldelse kan gi emosjonelle reaksjoner som nedstemthet, ensomhet, tristhet, frustrasjon osv. (Tetzchner, 2012).

En interessant konsensus blant tre av logopedene er deres oppfatning av at mengden negative emosjoner påvirker hvor stort problem stammingen oppfattes som hos den som stammer. Da disse logopedene delte sine erfaringer om barn de har jobbet med som stammer tenker jeg at dette kanskje kan knyttes til barnets alder og stammeutvikling. Noen små barn som stammer vil oppleve emosjonelle reaksjoner på stammingen sin og andre vil ikke det. Dette er trolig fordi disse barna ikke har kommet særlig langt i stammeutviklingen. Trolig befinner de seg på de nivåene Guitar (2014) kaller grensestamming eller begynnende stamming. På disse stadiene finner man få eller ingen emosjonelle reaksjoner på stammingen. Barna viser også her liten grad av bekymring over stammingen sin (Guitar, 2014). Etterhvert som barna blir eldre og stammingen vedvarer, vil den også utvikle seg til å bli mer omfattende. En mer omfattende stamming vil kunne generere sterkere følelsesmessige reaksjoner hos barnet (Guitar, 2014). Jo eldre barnet blir, jo mer bevisst blir det på seg selv og hvordan han/hun sammenligner seg med andre (Tetzchner, 2012). Med alderen vil også de kommunikative kravene som stilles til barnet også øke. Altså vil barnet kunne oppleve at stammingen i større grad hindrer han/hun i å møte kravene og gjør barnet annerledes enn andre jevnaldrende (Guitar, 2014). Barnet kan her være i en situasjon hvor de opplever stammingen som et større problem enn tidligere og at de opplever flere negative emosjoner knyttet til stammingen sin. Jeg lurer på om det er dette logopedene observerer nå de snakker om sammenhengen mellom mengden negative emosjoner og hvor stort problem stammingen oppleves som. Min antakelse styrkes i at de sammen tre logopedene sier de opplever at de negative emosjonene øker i takt med alderen hos barnet.

Alle logopedene påpeker i sine intervjuer at de oppfatter mennesker som stammer som en heterogen gruppe som kan oppleve og reagere på stammingen sin på ulike måter. Dette finnes det sterkt belegg for i forskningen også (Guitar, 2014; Kelman & Nicholas, 2008; Yairi & Seery, 2015). Logopedene uttrykker at denne individualiteten er viktig å ta hensyn til i arbeidet med stamming. Guitar (2014) kaller dette for en *integrert tilnærming* til behandling. Man kan la seg inspirere av ulike stammebehandlingsprogrammer og -tradisjoner, men man må alltid tilpasse behandlingen til klientens individuelle behov (Guitar, 2014).

Tre av logopedene sier seg enige i at negative emosjoner knyttet til stamming er relativt vanlig å finne hos mennesker som stammer. Dette gjelder også for barn, men i noe mindre grad. Denne oppfatningen deles også av teoretiskere og forskere, men med mennesker som stammers individualitet tatt i betraktning.

«Strong emotional reactions about talking, especially fears of speaking in many situations, are quite common.» (Yairi & Seery, 2015, s. 31)

Den fjerne logopeden mener hun har for tynt grunnlag til å kunne trekke en slik konklusjon og ønsker ikke å uttale seg om utbredelsen av negative emosjoner hos mennesker som stammer. Jeg synes dette er et interessant utsagn da hun i samme intervju forteller at et av hovedmålene med stammebehandlingen hennes er å bekjempe angst for å stamme. Angst er en emosjonell reaksjon (Tetzchner, 2012). Da hun har satt dette som et hovedmål vil jeg tro at angst for å stamme er noe hun møter hos mange klienter.

5.2 «Å minske de negative følelsene er et hovedmål»

Studien viser at logopedenes mål i arbeid med stamming ligger innenfor det emosjonelle aspektet. Faktisk nevner bare én av dem forbedret taleflyt som et mål, men da som et tillegg til forbedret emosjonell fungering. Alle gir uttrykk for at de også jobber med taleflyt, men det kan se ut til at de henter mest inspirasjon fra den stammemodifiserende tradisjonen. Hvor mye det emosjonelle aspektet skal vektlegges i behandlingen vil variere alt etter den som stammer sitt behov, men at logopedene alltid er bevisste på denne siden ved stammingen er i tråd med anbefalinger fra forskere. Dette gjelder også hos barn. Blant annet sier Guitart (2014) at ved et ensidig fokus på taleflyt kan en risikere at barnet oppfatter stammingen sin som utelukkende negativ, noe som kan forsterke de negative emosjonene hos barnet. Det er tre konkrete mål logopedene peker ut; å trygge barnet på seg selv, å redusere angsten for å stamme, og å akseptere at man stammer. Fokus på å trygge barnet på seg selv vektlegger også Kelman og Nicholas (2008) som har utviklet behandlingsprogrammet Palin Parent – Child Interaction Therapy. Her fokuseres det på å trygge barnet gjennom økt informasjon om stamming styrking av barnets selvtillit. De skriver at et barns selvtillit er nært knyttet til barnets følelser og holdninger om seg selv. Om man styrker barnets selvtillit kan man redusere negative emosjoner i barnet (Kelman & Nicholas, 2008). Angst for å snakke/stamme danner grobunn

for utvikling av unngåelsesatferd (Guitar, 2014). Guitar (2014) mener at å jobbe med å redusere unngåelsesatferd en noe av det viktigste man kan gjøre i stammebehandling, men før man kan gå løs på dette så må man jobbe med å redusere de negative emosjonene knyttet til stammingen. Å jobbe med angsten for å stamme er en viktig del i denne prosessen (Guitar, 2014). Dette kan sees opp mot Guitar (2014) sine tanker om stamming og klassisk betingning. Unngåelsesatferden er en lært reaksjon som man må jobbe med barnet emosjoner for å avlære. Å akseptere at stammingen er tilstede, og vil trolig være der resten av livet, kan være et viktig sted på veien mot å leve godt med stammingen sin (L. Plexico, W. H. Manning & H. Levitt, 2009). Gjennom å akseptere at man er en person som stammer kan man minske stammingsens definerende makt over en selv. Dette gjenspeiler Guitar (2014) sin ide om at gjennom å snakke om stammingen med familie, venner og andre kan man redusere frykten for å stamme. L. Plexico et al. (2009) har i sitt forskningsprosjekt funnet at jo større aksepten for egen stamming virket å være, jo mindre virket stammingsens definerende makt å være. En av logopedene peker også på viktigheten av å trygge foreldrene til barn som stammer. Dette synet deler Kelman og Nicholas (2008) som mener at foreldrenes nervøsitet ovenfor barnets stamming ikke alltid er like lett å skjule for barnet. Om barnet oppfatter denne nervøsiteten kan de selv utvikle lignende følelser til sin egen stamming. Gjennom å trygge foreldrene kan man minske deres nervøsitet (Kelman & Nicholas, 2008). Yairi og Seery (2015) mener at selv den minste foreldreinvolvering kan øke sannsynligheten for å nå behandlingsmålene betraktelig.

Å jobbe med emosjonene knyttet til stamming ser alle logopedene på som essensielt i sin behandling, og tre av dem mener dette er viktig for å kunne nå målene med behandlingen. Dette støttes av flere forskere, blant annet Klompas og Ross (2004) og Manning (2009)

”A person’s feelings can be as much a part of the disorder of stuttering as his speech behaviors” (Guitar, 2014, s. 9)

5.3 «Når man jobber med skolebarn med stamming så må man jobbe med emosjoner.»

To av logopedene forteller at deres behandlingsopplegg er inspirert av henholdsvis Palin Parent Child Interaction Therapy og KIDS, to programmer som lener mer mot den

stammemodifiserende tradisjonen. Begge programmene retter et stort fokus på negative følelser knyttet til stamming. De to andre logopedene nevner ingen spesifikke behandlingsprogram men snakker mye om å tilpasse behandlingen til barnets behov. En av logopedene sier eksplisitt at hun mener det er arbeid med emosjonene som reduserer stammingen, ikke arbeid med taleteknikk, og lener med dette godt mot den stammemodifiserende tradisjonen (Hoff et al., 2017). Det samme gjelder to av de andre logopedene som uttrykker at de ser på arbeidet med emosjonene som viktigere enn arbeidet med taleflyten.

Logopedene jobber veldig forskjellig med stamming, men det trenger ikke å bety at en behandling vil føre til bedre resultater enn en annen behandling. Til tross for ulike behandlingsmetoder kan man oppnå ganske likt resultat (Hoff et al., 2017). Alle logopedene har gitt uttrykk for at de jobber med taleflyt i en eller annen form, men fokuset på dette varierer både mellom logopedene og hvilke barn logopedene jobber med. Alle logopedene praktiserer en integrert tilnærming til stammebehandling, noe Guitar (2014) anbefaler for skolebarn.

En av logopedene trekker fram en ting hun ser på som viktig i sitt arbeid med barn som stammer. Hun snakker om det å gi barnet mulighet til å bli veldig flink i noe. Det kan være seg idrett, musikk eller andre ting. Hun forklarer at dette er viktig for å gi barnet noe annet å identifisere seg som enn «bare» en som stammer. Dette fremheves også av både Guitar (2014) og Hoff et al. (2017) som drøfter det som en potensiell positiv innvirkning på barnets identitet og selvfølelse. I en studie av L. W. Plexico, W. H. Manning og H. Levitt (2009) fant de at deltakere som var bevisste på at de hadde flere kvaliteter enn det å stamme, viste indikasjoner på en bedre selvfølelse enn andre deltakere i studien. Dog denne studien ble gjort på voksne tror jeg også det kan være gjeldende for barn.

5.4 «Jeg tror ikke at det er andre faggrupper som har kompetanse på dette.»

Logopedene mener alle at det er logopeder som er den mest kompetente faggruppen til å jobbe med mennesker som stammer, også barn. Selv om det finnes andre faggrupper som sitter på mer kompetanse om bearbeidelse av emosjoner, mener logopedene at i arbeid med barn som stammer kan ikke emosjonene løsrives fra stammingen og jobbes med isolert. Man må jobbe helhetlig med vansken og da er det essensielt å ha kompetanse på stammefeltet. Det

at man må jobbe helhetlig med stammeproblematikken og ikke fokusere på enkelte aspekter isolert, er en holdning som mange forskere og teoretikere innen stammefeltet støtter. Spesielt gjelder dette de som er inspirert, helt eller delvis, av stammemodifiserende behandling, som Guitar (2014), Hoff et al. (2017), Yairi og Seery (2015), Kelman og Nicholas (2008), Manning (2009), med flere. Alle logopedene stiller seg positive til tverrfaglig samarbeid med andre faggrupper, som psykologer eller psykomotorisk fysioterapeut, om de opplever at de selv ikke strekker til i behandlingen. Ingen av de har praktisert et slikt samarbeid i særlig grad hittil. Hvorvidt tverrfaglig samarbeid er gunstig for logopedisk stammebehandling finner jeg ikke noe forskning på. Heller ikke de teoretikerne jeg har referert til i denne oppgave har uttalt seg om dette i sine bøker. Det jeg finner er at Statped (Statlig Spesialpedagogisk Tjeneste), som har ekspertkompetanse på stammefeltet, stiller seg positive til tverrfaglig samarbeid, men også her ved behov (Statped, 2016).

6 OPPSUMMERING

6.1 Sammenfatning i forhold til problemstillingen

I denne oppgaven har jeg gjennom intervju med fire logopeder prøvd å besvare spørsmålet «Hvordan beskriver logopeder sitt arbeide med det emosjonelle aspektet ved stamming hos barn som stammer?» Jeg vil i dette kapitlet oppsummere funnene ved å se de opp mot mine tre forskningsspørsmål.

6.1.1 Hvilken kunnskap og kompetanse har logopedene om det emosjonelle aspektet ved stamming?

Måten logopedene beskriver sine kunnskaper og kompetanse om det emosjonelle aspektet ved stamming på er i tråd med hva teorien og forskningen viser. De anerkjenner emosjoner knyttet til stamming både i barnet selv og hos nærpersioner, som for eksempel foreldre. De er bevisste på hvordan stammingen påvirker ulike aspekter i livet og hvordan dette igjen kan påvirke den som stammer emosjonelt. De oppfatter negative emosjoner knyttet til stamming som vanlig å møte hos mennesker som stammer, men at mengden negative emosjoner øker med alderen og/eller stammeutviklingen. De anerkjenner at mennesker som stammer er en heterogen gruppe og hvordan de reagerer på stammingen sin vil være individuelt.

6.1.2 Hva er logopedenes tanker og holdninger rundt det å jobbe med det emosjonelle aspektet ved stamming hos barn som stammer?

Logopedene har en klar oppfatning om at logopeder er best egnet til å jobbe det emosjonelle aspektet ved stamming, også hos barn. De begrunner dette med at stamming er en multifaktoriell vanske og at arbeid med en av faktorene, som for eksempel emosjoner, ikke kan løsrives fra selve stammevansken. Derfor må man ha kunnskap om stamming for å jobbe med det emosjonene knyttet til stammingen. Samtidig som de mener de er den beste faggruppen til å jobbe med negative emosjoner til stamming hos barn, viser de også en usikkerhet i vurderingen av sin egen kompetanse knyttet til dette. De etterlyser både mer erfaring med denne type arbeid og mer kompetanse om temaet. De stiller seg positive til tverrfaglig samarbeid, men kun i situasjoner hvor de selv ikke strekker til.

6.1.3 Hvordan jobber logopedene med det emosjonelle aspektet ved stamming hos barn som stammer?

Logopedene har ulike tilnærminger til stammebehandling og behandler barn som stammer på forskjellige måter. Noen er inspirert av konkrete stammebehandlingsprogrammer, mens andre skreddersyr sine egne behandlingsopplegg. De bruker alle en integrert tilnærming med inspirasjon fra forskjellige behandlingstradisjoner og rådgivningsmetoder, men alle lener mest mot stammemodifiserende metoder. De er alle bevisste på den individualiteten de kan møte hos barn som stammer og vektlegger dette i utarbeidelsen av et behandlingsopplegg. Til tross for ulike tilnærminger har de ganske like mål. Målene er også individuelt tilpasset hvert enkelt barn, men omhandler ofte å trygge barnet på seg selv, redusere frykter for å stamme og akseptere stammingen sin. De snakker alle om viktigheten av å leve godt med stammingen sin og er i mindre grad opptatt av selve taleflyten.

6.2 Tanker om videre forskning

Det er ikke forsket så mye på negative emosjoner knyttet til stamming hos barn, spesielt ikke i Norge. Prosjekter som «Effective Stuttering Treatment» og studier av Linn Stokke Guttormsen er en start. Vi kan se i dette prosjektet at logopedene er bevisste på det emosjonelle aspektet ved stamming hos barn som stammer, men at det samtidig hersker en usikkerhet i vurdering av egen kompetanse. Jeg skulle gjerne sett forskning som tar for seg negative emosjoner knyttet til stamming fra barns perspektiv. Det hadde også vært interessant å få en dypere forståelse for hvordan de negative emosjonene utvikler seg i forhold til stammingen, etter hvert som barnet blir eldre. Å få en bredere forståelse for hvor omfattende det emosjonelle aspektet ved stamming er hos barn i ulike aldre eller ved ulike stadier i stammeutviklingen, kan hjelpe meg som logoped å i enda større grad tilpasse min behandling til de barna jeg møter som stammer.

7 LITTERATURLISTE

- Adriaensens, S., Beyers, W. & Struyf, E. (2015). Impact of stuttering severity on adolescents' domain-specific and general self-esteem through cognitive and emotional mediating processes. *Journal of Communication Disorders*, 58, 43-57. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jcomdis.2015.10.003>.
- Befring, E. (2015). *Forskningsmetoder i utdanningsvitenskap*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Befring, E. & Tangen, R. (2012). *Spesialpedagogikk* (5. utg.). Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Bjørndal, C. R. P. (2011). *Det vurderende øyet : observasjon, vurdering og utvikling i undervisning og veiledning* (2. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Blood, G. W., Blood, I. M., Tellis, G. M. & Gabel, R. M. (2003). A preliminary study of self-esteem, stigma, and disclosure in adolescents who stutter. *Journal of Fluency Disorders*, 28(2), 143-159. doi: [https://doi.org/10.1016/S0094-730X\(03\)00010-X](https://doi.org/10.1016/S0094-730X(03)00010-X).
- Bricker-Katz, G., Lincoln, M. & McCabe, P. (2009). A life-time of stuttering: how emotional reactions to stuttering impact activities and participation in older people. *Disabil Rehabil*, 31(21), 1742-1752. doi: 10.1080/09638280902738672
- Craig, A., Blumgart, E. & Tran, Y. (2009). The impact of stuttering on the quality of life in adults who stutter. *J Fluency Disord*, 34(2), 61-71. doi: 10.1016/j.jfludis.2009.05.002
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry & research design : choosing among five approaches* (3rd ed.). Los Angeles: Sage.
- Folkehelseinstituttet. (2015, 7. oktober). *Om språkvansker hos barn*. Hentet fra <https://www.fhi.no/fp/barn-og-unge/barnhage-og-skole/language/sprakvansker-hos-barn---faktaark/>
- Folkehelseinstituttet. (2017, 21. mars). *Fakta om livskvalitet og trivsel i Norge*. Hentet fra <https://www.fhi.no/fp/psykiskhelse/livskvalitet-og-trivsel/livskvalitet-og-trivsel-i-norge/>
- Guitar, B. (2014). *Stuttering : an integrated approach to its nature and treatment* (4th ed.). Philadelphia, Pa: Lippincott Williams & Wilkins.
- Guttormsen, L. S. (2018). A multimethod study of the impact stuttering on children.
- Heitmann, R. R. (2013). Naturlig småbarnsstotring eller begynnende stamming. *Spesialpedagogikk*(4), 12-19.
- Helsedirektoratet. (2015). *ICD-10: Den internasjonale statistiske klassifikasjonen av sykdommer og beslektede helseproblemer 2015*. Oslo: Helsedirektoratet.

- Hjardemaal, F. (2011). Vitenskapsteori. I T. A. Kleven, K. Tveit & F. Hjardemaal (Red.). *Innføring i pedagogisk forskningsmetode : en hjelp til kritisk tolking og vurdering* (179-216). Oslo Unipub.
- Hoff, K., Sjøstrand, Å. & Sønsterud, H. (2017). Å håndtere stammingen. I A. Albrigtsen, T. Stauri & M. A. Wright (Red.). *Ord til besvær : livet med stamming* (133-144). Oslo: Abstrakt forl.
- Hoff, K. & Sønsterud, H. (2017). Hva er stamming? I A. Albrigtsen, T. Stauri & M. A. Wright (Red.). *Ord til besvær : livet med stamming* (123-132). Oslo: Abstrakt forl.
- Johannessen, A., Christoffersen, L. & Tufte, P. A. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (4. utg.). Oslo: Abstrakt.
- Kelman, E. & Nicholas, A. (2008). *Practical intervention for early childhood stammering : palin PCI approach*. London: Speechmark Publishing.
- Klompas, M. & Ross, E. (2004). Life experiences of people who stutter, and the perceived impact of stuttering on quality of life: personal accounts of South African individuals. *Journal of Fluency Disorders*, 29(4), 275-305. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jfludis.2004.10.001>.
- Koedoot, C., Bouwmans, C., Franken, M. C. & Stolk, E. (2011). Quality of life in adults who stutter. *J Commun Disord*, 44(4), 429-443. doi: 10.1016/j.jcomdis.2011.02.002
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg., 2. oppl.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kvale, S., Brinkmann, S., Anderssen, T. M. & Rygge, J. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju* (2. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Malterud, K. (2017). *Kvalitativ metasyntese som forskningsmetode i medisin og helsefag*. Oslo: Universitetsforl.
- Manning, W. H. (2009). *Clinical Decision Making in Fluency Disorders*. San Diego: Plural Publishing Inc.
- Martinsen, V. (1991). *Filosofi : en innføring*. Oslo: Kontekst.
- Maxwell, J. A. (1992). Understanding and Validity in Qualitative Research. *Harvard Educational Review*, 62(3), 279-300.
- Myers, D. G., Abell, J. & Sani, F. (2014). *Social psychology* (2nd ed.). London: McGraw-Hill.
- NESH. (2016). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi* (4. utg.). Oslo: De nasjonale forskningsetiske komiteene.
- NIFS. (2016, 2. juni 2016). [Videofil]. Hentet fra <https://www.youtube.com/watch?v=G7L1KXEjdcQ>

- Nilssen, V. L. (2012). *Analyse i kvalitative studier : den skrivende forskeren*. Oslo: Universitetsforl.
- Norsk Logopedlag. (2016, 24. april). *Svar fra Kunnskapsdepartementet om spørsmål om regelverk*. Hentet fra <https://norsklogopedlag.no/nyheter/svar-fra-kunnskapsdepartementet-om-sporsmal-om-regelverk>
- Næss, S. (2011). Språkbruk, definisjoner. I S. Næss, J. Eriksen & T. Moum (Red.). *Livskvalitet : forskning om det gode liv* (15-51). Bergen: Fagbokforl.
- Opplæringslova. (1998). *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (LOV-1998-07-17-61)*. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61>
- Plexico, L., Manning, W. H. & Levitt, H. (2009). Coping responses by adults who stutter: part II. Approaching the problem and achieving agency. *J Fluency Disord*, 34(2), 108-126. doi: 10.1016/j.jfludis.2009.06.003
- Plexico, L. W., Manning, W. H. & Levitt, H. (2009). Coping responses by adults who stutter: part I. Protecting the self and others. *J Fluency Disord*, 34(2), 87-107. doi: 10.1016/j.jfludis.2009.06.001
- Postholm, M. B. (2010). *Kvalitativ metode : en innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier* (2. utg.). Oslo: Universitetsforl.
- Shapiro, D. A. (2011). *Stuttering intervention : a collaborative journey to fluency freedom* (2nd ed.). Austin, Tex: PRO-ED.
- Sheehan, J. G. (1970). *Stuttering : research and therapy*. New York: Harper & Row.
- Silverman, D. (2014). *Interpreting qualitative data* (5th ed.). Los Angeles, Calif: SAGE.
- Sjøstrand, Å. (2017a). Stammering: en stigmatiserende vanske? I A. Albrigtsen, T. Stauri & M. A. Wright (Red.). *Ord til besvær : livet med stammering* (145-159). Oslo: Abstrakt forl.
- Sjøstrand, Å. (2017b). Stammeringens skjulte sider – de emosjonelle og sosiale sporene. I A. Albrigtsen, T. Stauri & M. A. Wright (Red.). *Ord til besvær : livet med stammering*. Oslo: Abstrakt forl.
- Statped. (2016, 6. juni). *Noen stammer – sånn er det bare*. Hentet fra <http://www.statped.no/statpedmagasinet/StatpedMagasinet-1-2014/Taleflytvansker/Noen-stammer--sann-er-det-bare/>
- Statped. (2018, 27. april). *Stammering*. Hentet fra <http://www.statped.no/fagomrader-og-laringsressurser/sprak-og-tale/taleflytvansker-stammering-og-lopsk-tale/stammering/stammering/>
- Tetzchner, S. v. (2012). *Utviklingspsykologi* (2. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.

- Tjora, A. H. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (3. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Universitetet i Oslo. (2016, 14. november). *Nytt prosjekt ved ISP: Effektiv stammebehandling*. Hentet fra <https://www.uv.uio.no/isp/om/aktuelt/aktuelle-saker/2016/-nytt-prosjekt-ved-isp%3A-effektiv-stammebehandling.html>
- Uthus, M. (2017). Elevenes psykiske helse i skolen. I M. Uthus (Red.), *Elevenes psykiske helse i skolen : utdanning til å mestre egne liv* (17-44). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Vikan, A. (2014). *Innføring om emosjoner*. Trondheim: Akademika forl.
- Wiese, V. (2011). Oppvekst - kvalitet i unge liv? I S. Næss, J. Eriksen & T. Moum (Red.). *Livskvalitet : forskning om det gode liv* (155-169). Bergen: Fagbokforl.
- Yairi, E. & Seery, C. H. (2015). *Stuttering : foundations and clinical applications* (2nd ed.). Boston: Pearson.
- Yaruss, J. S. (2010). Assessing quality of life in stuttering treatment outcomes research. *J Fluency Disord*, 35(3), 190-202. doi: 10.1016/j.jfludis.2010.05.010

8 VEDLEGG

Vedlegg 1: Intervjuguide

Vedlegg 2: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring

Vedlegg 3: Godkjenning fra Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste

Intervjuguide

«Hvordan jobber logopeder med det emosjonelle aspektet ved stamming hos barn som stammer?»

Presiser på forhånd:

- I dette intervjuet henviser begrepet *barn* til aldersspennet 6 - 13 år.
- Hver gang det blir henvist til begrepet *emosjoner* gjelder dette emosjoner knyttet til stamming.

Innledende spørsmål til logopeden

1. Hvor lenge har du jobbet som logoped?
2. Hvilken aldersgruppe har du mest erfaring med å jobbe med som logoped?

Logopedens kunnskap og kompetanse knyttet til det emosjonelle aspektet ved stamming

3. Kan du forklare hvordan du forstår begrepet *stamming*?
4. Kan du forklare hvordan du forstår ytringen; *det emosjonelle aspektet ved stamming*?
5. Hvordan vil du beskrive din egen kunnskap og kompetanse på det emosjonelle aspektet ved stamming?
6. Kan du si noe om hvordan det emosjonelle aspektet ved stamming ble dekket i din logopedutdanning?
7. Hvordan tenker du at logopedutdanningen din har forberedt deg på å jobbe med det emosjonelle aspektet ved stamming?

8. Kan du fortelle litt om hvordan du har bygget opp din kompetanse om emosjoner knyttet til stamming?
9. Hvor søker du hjelp eller informasjon dersom du er usikker på noe i ditt arbeid med barn som stammer og emosjoner?
10. Hva er din oppfatning om utbredelsen av negative emosjoner (som skam, frustrasjon og lav selvfølelse) hos barn som stammer?

Logopedens arbeid og erfaring med det emosjonelle aspektet ved stamming hos barn som stammer

11. Kan du fortelle litt mer konkret om hvordan du jobber med barn som stammer?
 - Hvor har du hentet inspirasjon til å jobbe på denne måten?
 - Kan du si litt om hvorfor du har valgt akkurat denne framgangsmåten?
12. Når du jobber med barn som stammer, hva er for deg det overordnede målet med behandlingen?
 - Kan du si noe om viktigheten av å jobbe med emosjoner for å nå det målet?
 - Kan du si noe om hvorfor er det slik?
13. Kan du si litt om hvor stor plass det emosjonelle aspektet har i din stammebehandling?
 - Kan du fortelle hvorfor det er slik?
14. Kan du si noe om hvordan du kartlegger barns emosjonelle forhold til sin egen stamming?
15. Kan du si noe om hvordan du evaluerer arbeidet med negative emosjoner hos barn som stammer?
 - For eksempel tester, observasjon eller annet?
16. Hvilke tanker har du rundt sammenhengen mellom taleflyt og negative emosjoner?
 - Hvilke erfaringer har du på dette området?
 - Kan du dele noen eksempler?

17. På hvilken måte tenker du at barnets alder har noe å si for om man skal jobbe med barnets emosjoner knyttet til stammingen?
18. Har barnets alder noe å si for hvilke tiltak, rettet mot emosjoner, du iverksetter?
- For eksempel førskolebarn vs. skolebarn?
19. Har du noen gang opplevd at det har vært tiltak (knyttet til stamming og emosjoner) du ønsket å iverksette men som du av ulike grunner ikke har kunnet iverksette?
- For eksempel rammefaktorer som tid eller ressurser
 - Har du eksempler på dette?
 - Hva har vært grunnen til at du ikke har kunnet iverksette dette tiltaket?
20. Hvilke tanker har du rundt det at det er logopeder som jobber med det emosjonelle aspektet ved stamming?
- Har du erfaring med at det er andre faggrupper som jobber med nettopp dette, eller som du tenker er mer kompetent til å jobbe med dette?
21. Har du noen gang viderehenvist et barn som stammer til andre fagpersoner grunnet barnets emosjoner? For eksempel til psykolog?
22. Er det noe annet rundt det vi har snakket om som du tenker kan være relevant?

Vil du delta i forskningsprosjektet:

«Hvordan beskriver logopeders arbeid med det emosjonelle aspektet ved stamming hos barn som stammer»?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt. Formålet med prosjektet er å få et bilde på logopeders kompetanse på og arbeid med det emosjonelle aspektet ved stamming hos barn som stammer. I dette skrivet gir jeg deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

De fleste logopeders som jobber med barn som stammer har ikke dette som sitt eneste fagfelt, men jobber også med andre språk-, tale- og kommunikasjonsvansker. Formålet med dette prosjektet er å få et bilde av hvilken kompetanse denne gruppen logopeders har i forhold til stamming og emosjoner, og hvilken plass det emosjonelle aspektet ved stamming har i logopedens stammebehandling.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Nord Universitet

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du får spørsmål om å delta i mitt forskningsprosjekt fordi du passer inn i mine utvalgsriterier. Disse er:

- Du er utdannet logoped.
- Du har jobbet minimum ett år som logoped.
- Du jobber/har jobbet med barn i alderen 6 – 13 år som stammer i løpet av de siste tre årene.
- Du har ikke spesialisert deg på stamming.
- Du jobber med andre språk-, tale- og kommunikasjonsvansker i tillegg til stamming.
- Du jobber som logoped i en kommune eller som privatpraktiserende logoped.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du stiller opp på et intervju. Jeg vil stille spørsmål rundt hvordan du opplever din kompetanse om stamming og emosjoner, og dine tanker og erfaringer med å jobbe med barn som stammer og deres emosjoner. Det blir gjort et lydopptak av intervjuet.

De eneste personopplysningene som skal behandles i dette prosjektet er hvor lenge du har jobbet som logoped og hvilken region du jobber i (Østlandet, Sørlandet, Vestlandet, Midt-Norge, Nord-Norge).

Intervjuet vil vare i 30 – 60 minutter avhengig av lengde på svar og oppfølgingsspørsmål.

Intervjuet vil bli gjennomført i løpet av februar/mars 2019. Ingen reiseaktivitet er nødvendig for deg.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli slettet og lydopptaket vil bli destruert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan oppbevares og brukes dine opplysninger?

Jeg vil bare bruke opplysningene om deg til formålene jeg har fortalt om i dette skrivet. Jeg behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Kun jeg vil ha tilgang til ditt navn og kontaktinformasjon. Denne informasjonen vil jeg erstatte med en kode som lagres på egen navneliste adskilt fra øvrige data. Opptaket av intervjuet lagres på en minnepenn kun jeg har tilgang til. Når lydopptaket skal bearbeides på datamaskin vil ikke datamaskinen være tilkoblet internett.

Du som deltaker vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjonen av dette prosjektet.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 15. mai 2019. Dataene beholdes fram til sensur er gitt (ca. 26. juni 2019) i tilfelle behov for endring eller videre bearbeiding av dataene etter sensur. Etter prosjektet er bestått vil all data tilknyttet prosjektet bli destruert øyeblikkelig.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg.
- å få rettet personopplysninger om deg.
- å få slettet personopplysninger om deg.
- å få utlevert en kopi av dine personopplysninger.
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir meg rett til å behandle personopplysninger om deg?

Jeg behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Nord Universitet har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan du finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Student: Monica Kvalvik (monica.kvalvik@gmail.com)
- Veileder: Karianne Berg (karianne.berg@nord.no)
- Nord Universitets Personvernombud (personvernombud@nord.no)
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personvernombudet@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Monica Kvalvik
(Student)

Karianne Berg
(Veileder)

SAMTYKKEERKLÆRING

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «Hvordan beskriver logopeder sitt arbeid med det emosjonelle aspektet ved stamming hos barn som stammer» og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i et intervju

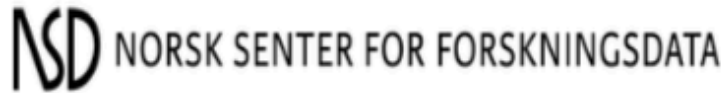
Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. 26/6 – 19

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 3: Godkjenning fra Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste

13.5.2019

Meldeskjema for behandling av personopplysninger

NSD sin vurdering

Prosjekttittel

Hvordan jobber logopedier med det emosjonelle aspektet ved stamming hos barn som stammer?

Referansenummer

182537

Registrert

01.11.2018 av Monica Naas Kvalvik - monica.n.kvalvik@student.nord.no

Behandlingsansvarlig institusjon

Nord universitet / Fakultet for lærerutdanning og kunst- og kulturfag / Logopedi, spesialpedagogikk, tilpasset opplæring

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Karianne Berg, karianne.berg@nord.no, tlf: 755 1775 1

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Monica Naas Kvalvik, monica.kvalvik@gmail.com, tlf: 45859880

Prosjektperiode

01.12.2018 - 01.09.2019

Status

07.11.2018 - Vurdert

Vurdering (1)

07.11.2018 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD, den 07.11.18. Behandlingen kan starte.

MELD ENDRINGER

Dersom behandlingen av personopplysninger endrer seg, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. På våre nettsider informerer vi om hvilke endringer som må meldes. Vent på svar før endringer gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 01.09.19.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD finner at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke behandles til nye, uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

De registrerte vil ha følgende rettigheter i prosjektet: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20).

Rettighetene etter art. 15-20 gjelder så lenge den registrerte er mulig å identifisere i datamaterialet.

NSD vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og/eller rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp behandlingen ved planlagt avslutning for å avklare status for behandlingen av opplysningene.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Kjersti Haugstvedt

Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)